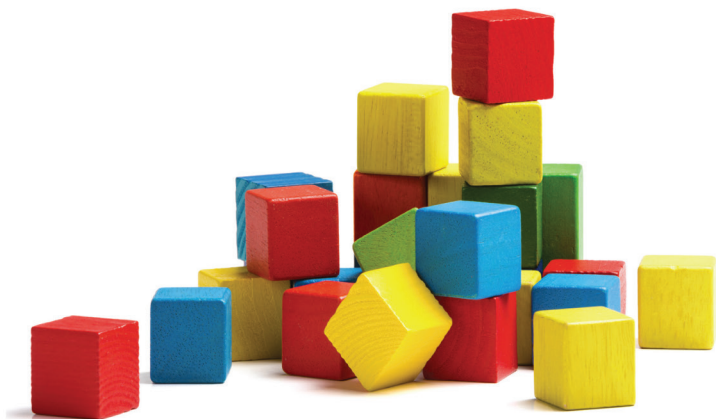

ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ПРЕГЛЕД

2. НАЦИОНАЛНОГ ИЗВЕШТАЈА

О СОЦИЈАЛНОМ УКЉУЧИВАЊУ
И СМАЊЕЊУ СИРОМАШТВА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
ЗА ПЕРИОД 2011-2014.

УЛОГА ЛОКАЛНИХ САМОУПРАВА

ПРЕГЛЕД

2. НАЦИОНАЛНОГ ИЗВЕШТАЈА

О СОЦИЈАЛНОМ УКЉУЧИВАЊУ
И СМАЊЕЊУ СИРОМАШТВА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
ЗА ПЕРИОД 2011-2014. ГОДИНЕ

УЛОГА ЛОКАЛНИХ САМОУПРАВА

УВОД

Други национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији за период 2011-2014. године¹ усвојен је 30. октобра 2014. године. У Извештају су, за сваку од области релевантних за процесе социјалног укључивања и смањења сиромаштва, приказани законски, стратешки и институционални оквир, тренутно стање, реализоване мере и програми, као и основни правци деловања за наредни период.

Преглед Другог националног извештаја о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији указује на његове најважније елементе и посебно осветљава аспект социјалног укључивања на нивоу локалних заједница. Кратак преглед је првенствено намењен локалним самоуправама, представницима секторских институција на локалном нивоу, невладиним организацијама/организацијама цивилног друштва и свим другим актерима који се активно ангажују у својој заједници да би побољшали положај најугроженијих група становништва и унапредили процес социјалног укључивања.

Преглед се у потпуности ослања на чињенице, налазе и препоруке Другог националног извештаја о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији².

На крају текста дата је и листа линкова на којима се могу наћи подаци и најзначајније анализе релевантне за област социјалног укључивања.

¹ <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/11/Drugi-nacionalni-izvestaj-o-socijalnom-ukljucivanju-i-smnjenju-siromastva-final.pdf>

² Напомене:

1. Сви појмови употребљени у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род лица на која се односе.
2. Збирни подаци који се односе на Републику Србију не садрже податке за АП Косово и Метохију.
3. Бруто домаћи производ рачунат је према старој методологији националних рачуна (SNA 2008).

КОНТЕКСТ

Стратегија Европа 2020: Стратегија паметног, одрживог и инклузивног раста представља основни документ актуелног стратешког оквира Европске уније (у даљем тексту: ЕУ)

Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике (Employment and Social Reform Programme – ESRP), чија је израда у току, представљаће главни механизам за дијалог о приоритетима у области социјалног укључивања у процесу приступања Републике Србије ЕУ.

Претприступни економски програм Републике Србије за 2014. годину у домену реформе јавне управе између осталог је предвидео бољу координацију централног и локалног нивоа јавне управе. У погледу надлежности локалних самоуправа наводи се да је приоритет преузимање већ пренетих надлежности и успостављање партнерстава на локалном нивоу, укључујући међусекторску и међуопштинску сарадњу. Да би се ово остварило неопходно је даље усаглашавање политике финансирања локалних самоуправа, развој информационих система, јачање њихових капацитета и потпуније укључивање у реформе у области социјалног укључивања и смањења сиромаштва.

ФУНКЦИОНИСАЊЕ ПРАВНЕ ДРЖАВЕ

У периоду од 2011. до 2013. године Народна скупштина је усвојила 482 закона, међу којима су и: Законик о кривичном поступку, Закон о парничном поступку, Закон о извршењу и обезбеђењу, Закон о прекршајима, као и допуне Закона о ванпарничном поступку, којим је омогућено да се „правно невидљиве“ особе упишу у матичне књиге. Очекује се и усвајање Закона о бесплатној правној помоћи.

Честе измене прописа могу се, међутим, оценити и као препрека за боље функционисање правосуђа и правне државе. Често се касни и са усвајањем подзаконских аката, а још увек се не посвећује довољна пажња ни праћењу спровођења прописа. Скупштински одбори су развили проактивнији приступ разматрању законских предлога, али изостају јавне расправе, адекватна хоризонтална, а посебно вертикална координација у процесу креирања јавних политика. Гломазан државни апарат и неадекватни прописи о управним процедурама такође успоравају унапређење ефикасности управе.

Усвојен је Закон о јавној својини којим је уређено Уставом гарантовано право аутономних покрајина и јединица локалне самоуправе на јавну својину. Услед неусклађености правног оквира и недовољних организационих и стручних капацитета, пренос власништва одвија се споро.

Од почетка 2014. године функционише измењена мрежа судова а највеће промене су се десиле на нивоу основних судова и основних тужилаштава. Међутим, пред судовима се налази велики број заосталих предмета, а многи судски поступци се и даље не завршавају у разумном року.

Положај независних органа који контролишу извршну власт ојачан је у односу на ранији период, али је потребно да се осигура да Народна скупштина и Влада Републике Србије (у даљем тексту: Влада) ефикасније поступају по њиховим иницијативама и препорукама. Независни органи у својим извештајима посебну пажњу посвећују положају осетљивих друштвених група.

Највећа унапређења се и даље очекују у областима правосуђа, децентрализације и борбе против корупције.

Стратегија децентрализације још увек није усвојена У сфери децентрализације Европска комисија је констатовала да је пренос надлежности извршен, а да при том нису обезбеђени довољни капацитети и ресурси на локалном нивоу, делом због утицаја економске кризе на јавне финансије.

Систем локалне самоуправе и даље је исти – једноступен и готово у потпуности монотипски. Неопходно је спровести измене територијалне организације и система локалне самоуправе увођењем регионалних структура и вишестепене и политипске локалне самоуправе.

Ради унапређења функционисања правне државе у наредном периоду је неопходно и:

- Усвојити Стратегију децентрализације, којом би био јасно дефинисан положај покрајинске аутономије и локалне самоуправе, укључујући и начине финансирања;
- Унапредити праксу спровођења јавних консултација и анализе ефеката јавних политика кроз детаљније уређивање обавезних консултација, активније укључивање ширег круга актера и продужавање трајања консултација;
- Успоставити делотворне механизме хоризонталне и вертикалне координације у дефинисању и спровођењу јавних политика.

МАКРОЕКОНОМСКИ И ФИСКАЛНИ ОКВИР И ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ

Економске прилике у Републици Србији су неповољне и, упркос извесном опоравку 2013. године, бруто домаћи производ није достигао преткризни ниво. Поред неразрешених унутрашњих структурних проблема, на економска кретања су утицали и други талас економске кризе који је захватио Европу у другој половини 2011. године, као и неповољне климатске прилике које су се одразиле на пољопривредну производњу 2012. године.

Флукуација инфлације, велики дефицит и високо учешће јавног дуга изоштрено показују тежину економске ситуације.

Тренд нестабилности и великих флукуација око циљане инфлације заустављен је током 2013. године, када је забележено знатно смањење инфлације и пад инфлаторних очекивања.

Висока јавна потрошња прелива се делом у дефицит текућег рачуна платног биланса, а делом се финансира кроз задужење. Учешће јавног дуга у БДП-у достигло је 61,2% у 2013. години. Услед иностране задужености јавног сектора, као и високе реалне апresiasiје домаће националне валуте, спољни дуг је порастао и износи готово 87% БДП-а.

Смањење пензија и плата у јавном сектору одразило се на смањење куповне моћи и животног стандарда. У 2013. години смањила се и просечна нето зарада.

Расходи за социјалну заштиту и социјалну сигурност износили су око 25% БДП-а у посматраном периоду. Као и у претходном периоду, у структури расхода изразито доминирају средства која се издвајају за нето пензије (13% БДП-а).

Удео расхода за социјалну заштиту је нижи од просека ЕУ (29% БДП-а), али је виши него у земљама – новим чланицама. У апсолутном износу расходи су ниски – 3,5 пута нижи од ЕУ просека.

Влада је усвојила **низ програма и краткорочних антикризних мера** ради ублажавања последица економске кризе. Крајем 2013. донет је и пакет мера за стабилизацију јавних финансија и опоравак привреде, а усвојен је и Претприступни економски програм (ПЕП) за период 2014 - 2016. године, који предвиђа неопходност оштрог фискалног и структурног прилагођавања током наредног периода. Нагласак је на смањењу јавне потрошње кроз ограничавање раста плата и пензија, на смањењу дискреционих расхода, као и на рационализацији броја запослених у јавном сектору.

Проблеми неповољног пословног и инвестиционог окружења, ниске конкурентности и недовољног прилива страних инвестиција и даље су присутни.

а модел привредног раста је непромењен. Неопходни су стабилизација и опоравак привреде уз спровођење структурних реформи, раст производње и извоза, уз смањивање фискалног дефицита и учешћа јавног дуга у БДП-у.

Фискални однос између националног нивоа и локалних самоуправа је нестабилан и непредвидив. Трансфери које Влада додељује локалним самоуправама произвољно се смањују, неадекватно се управља трансфером за одржавање општинских путева и улица, локалне самоуправе се неконтролисано задужују, а Влада преузима обавезу рефинансирања њихових заосталих плаћања.

СТАНОВНИШТВО

Србија се суочава са озбиљним демографским проблемима и изазовима. Депопулација и све изразитије старење становништва представљају основна неповољна демографска обележја и током последњих година. Висока депопулација пре свега се може приписати ниском рађању и релативно високим (у европским оквирима) специфичним стопама смртности по старости.

У Републици Србији је 1. јануара 2013. године живело укупно 7.181.505 становника. И током посматраног периода настављени су депопулациони трендови – у последњој деценији Србија је изгубила 301 хиљаду становника, у највећој мери због негативног природног прираштаја (-4,9%). Просечна стопа природног прираштаја у ЕУ је износила 0,4%, а ниже вредности него у Србији забележене су једино у Бугарској.

Посматрано по регионима, најнижа стопа природног прираштаја је у јужној и источној Србији (-8%), а у 2013. години **негативан природни прираштај је забележен у чак 160 од укупно 168 локалних самоуправа.**

Са општом стопом наталитета од 9,3‰ Република Србија спада у групу европских земаља са најнижим наталитетом. Укупна стопа фертилитета је веома ниска (1,45), нижа него у ЕУ (1,6). Општине Тутин и Сјеница су једине две општине у Србији са стопом укупног фертилитета која обезбеђује просто обнављање становништва (2,41, односно 2,14).

Општа стопа морталитета (14,2‰) је висока у европским размерама. Очекивано трајање живота на рођењу је у сталном порасту и за 2013. годину износи 74,7 година (72,6 за мушкарце и 77,3 година за жене). Овај показатељ је још увек значајно нижи него у ЕУ, и то за више од пет година.

Старење становништва је достигло забрињавајуће размере. Са уделом старијих у укупној популацији од 17,5%, становништво Републике Србије спада међу старије

у Европи. Настављен је и тренд повећања удела старијих од 80 година, који је достигао 3,7%, у коме изразито доминирају жене.

Просечна старост у Републици Србији износила је чак 42,2 године у 2011. години. Пример екстремног демографског урушавања су општине Сврљиг, Гаџин Хан и Црна Трава, све три са просечном старошћу која је виша од 50 година. Општине са најмањом просечном старошћу су Тутин (32,1 година), Нови Пазар (33,5 година) и Сјеница (37 година).

Као непосредан одговор на демографске проблеме у Републици Србији се примењују две директне мере популационе политике важне за подстицање рађања. То су: (1) родитељски додатак, који се исплаћује као накнада приликом рођења прва четири детета у породици и (2) накнада зараде за време одсуства поводом рођења детета у трајању од годину дана. Оба права су „великодушна“ у односу на европске прилике, а за ове намене се одваја преко 0,8% БДП-а годишње.

Резултати популационих пројекција показују да рехабилитација фертилитета није довољна да се остваре жељени демографски циљеви, већ да је неопходно да се обезбеди и позитиван миграциони салдо. Економски и социјални развој може допринети смањењу иселјавања, а поспешити би и усељавање у земљу. Отуда је важно **дефинисати циљне групе имигрантског становништва, стварати позитивну климу према усељавању и развити интеграционе мере и политике.**

РЕГИОНАЛНА КОХЕЗИЈА

Регионалне неједнакости у Србији су међу највећим у Европи. Неповољно је стање у јужним у односу на северне делове земље, као и у руралним у односу на градска подручја.

Република Србија се састоји од пет НУТС 2 региона: (1) Београд, (2) Војводина, (3) Шумадија и западна Србија, (4) јужна и источна Србија и (5) Косово и Метохија. Једино се у Београду остварује вредност БДП-а изнад вредности републичког просека, па он спада у развијене регионе.

Структуре регионалних економија показују велике варијације, а скоро две трећине производне индустрије концентрисано је у два региона (Београд и Војводина).

Регионалне разлике уочљиве су и на тржишту рада и у нивоу животног стандарда становништва. У Београду је стопа незапослености становништва 15-64 значајно нижа него у другим регионима (18,2%), посебно у поређењу са регионом јужне и источне Србије (24,8%), док је стопа запослености највиша (50%).

Изражене су и разлике у нивоу ризика сиромаштва. Стопа ризика сиромаштва је једино у Београду нижа од просека, а највиша је у преостала два региона централне Србије.

Образовна структура становништва изразито је повољнија у Београду. Удео лица са вишим или високим образовањем два пута је већи него у другим регионима, док је удео најмање образованих (основно и мање) два пута нижи.

Регионални диспаритети су изражени и у домену инфраструктуре и мреже путева. У региону Јужне и Источне Србије је уочљиво мањи број државних путева, док у истом региону, као и у Региону Шумадије и Западне Србије само 60% јавних путева испуњава услове за модеран саобраћај.

За унапређење националне регионалне политике потребно је усвојити Национални план регионалног развоја до 2020. године и регионалне развојне стратегије за сваки од пет региона са припадајућим акционим планом.

У области реформе јавне управе неопходно је додатно јачање административних капацитета институција на свим нивоима власти и наставак рада на изradi урбанистичке, планске и пројектно-техничке документације.

Република Србија још увек нема јасно дефинисану националну регионалну политику. Иако је значај одрживог регионалног развоја утврђен у највишем правном акту, као и у одређеном броју стратешких докумената и закона, Закон о регионалном развоју садржи решења која су непримењива у пракси, а успостављени институционални оквир је нефункционалан. Не постоји веродостојан начин утврђивања мера и програма који доприносе остварењу стратешких циљева регионалне политике.

Кључни изазови у области регионалне кохезије односе се на дефинисање јасне националне регионалне политике и системска питања: функционисање комплексног институционалног и стратешког оквира, припрема за коришћење расположивих средстава ЕУ намењених регионалном развоју, увођење планирања заснованог на праћењу и процени, прикупљање статистичких података на регионалном нивоу и финансирање регионалне кохезије. У наредном периоду је неопходно усвојити Национални план регионалног развоја до 2020. године и регионалне развојне стратегије.

РУРАЛНИ РАЗВОЈ

Демографска ерозија и сиромаштво кључна су обележја руралних подручја. Рурална подручја у Србији карактерише сиромаштво, регионалне и развојне неједнакости, неповољна демографска и образовна структура, „рањива“ запосленост, низак ниво локалних иницијатива и смањена конкурентност, уз губитак природног и културног наслеђа.

Република Србија нема дефиницију руралних подручја засновану на стандардним показатељима руралности из међународне праксе. Почетком 2013. године покренута је иницијатива за успостављање нових критеријума разврставања насеља.

Недостатак и отежана доступност здравствених и услуга социјалне заштите доприноси искључивању и дискриминацији посебно рањивих категорија руралног становништва. Поред жена и младих, социјално су искључени и старији и деца, а посебно деца са инвалидитетом.

Комунална инфраструктура у руралним подручјима је недовољно развијена, нефункционална и неадекватна, што доводи до лоших перформанси експлоатације локалних ресурса и развојних потенцијала.

Газдинства величине од један до пет хектара више су осетила последице економске кризе. Према Попису пољопривреде 2012. године, више од 76% газдинстава спада у категорију која поседује мање од пет хектара, а располажу са само 30% површина. У Србији је највише породичних газдинстава која користе до два хектара пољопривредног земљишта (48,2%).

Удео аграрног буџета у националном буџету је нестабилан и недовољан (од 2,7% у 2011. години до 4,3% у 2013. години). Више од 90% подршке Министарства пољопривреде и заштите животне средине усмерено је на подршку директним плаћањима, која још увек нису усаглашена са начином ове врсте подршке у ЕУ. Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју први пут је интегрисала обим средстава, врсте и максималне износе по врсти подстицаја, односно начин подршке овом сектору.

Већина локалних самоуправа буџетира издвајања за рурална подручја кроз издвајања за пољопривреду, док издвајања за комуналну инфраструктуру или социјалну заштиту на овим подручјима нису заступљена у довољној мери.

У наредном периоду неопходно је наставити са пружањем подршке институционалном оснаживању сектора кроз промовисање територијалног приступа дефинисању програма и мера руралне политике, као и кроз оснаживање улоге локалне самоуправе у области пољопривреде и руралног развоја.

Потребно је даље јачање капацитета актера на пољу европских интеграција у сектору пољопривреде и руралног развоја – кроз подршку локалним самоуправама и институцијама које заступају интересе локалне самоуправе у дефинисању њихове улоге и примени поверених надлежности, а нарочито у преносу послова на ниво месних канцеларија.

ФИНАНСИЈСКО СИРОМАШТВО

У Републици Србији је висок удео становника који не могу да остваре одговарајући животни стандард. Стопа ризика сиромаштва, као показатељ релативног доходног сиромаштва, износила је у 2012. години 24,6%. Овај индикатор показује учешће лица чији је доходак по потрошачкој јединици мањи од 60% медијане еквивалентног дохотка у укупној популацији. Према показатељу ризика сиромаштва, ниво угрожености у Србији је већи него у било којој земљи у ЕУ. Ризику сиромаштва су најчешће изложени деца и млади, незапослени, ниже образовани и лица која живе у једнородитељским и домаћинствима са троје и више деце.

У 2013. години први пут је у Србији спроведена Анкета о приходима и условима живота (*Survey of Income and Living Conditions - SILC*), која омогућава потпуну упоредивост података Републике Србије и земаља чланица ЕУ. Најзначајнији показатељи угрожености које ЕУ прати на основу ове анкете су стопа ризика сиромаштва, стопа изразите материјалне депривације и стопа ризика сиромаштва или социјалне искључености.

Према показатељу субјективног сиромаштва угрожено је 2/3 становника Србије који су се у Анкети изјаснили да тешко и веома тешко „састављају крај с крајем”.

У Републици Србији је 26,8% појединаца изразито материјално депривирано, што значи да живе у домаћинствима која не могу да приуште четири или више од понуђених девет ставки које се у европским условима сматрају показатељима стандарда (поседовање одређених трајних потрошних добара, кола или немогућност да се приушти адекватна исхрана, загревање стана, плаћање рачуна, годишњи одмор и сл.). И према овом показатељу стандард у Србији је веома низак и међу најнижима у поређењу са земљама ЕУ.

Апсолутно сиромаштво показује број и удео становника који нису у могућности да задовоље основне потребе.

Подаци о кретању апсолутног сиромаштва, мереног по потрошњи на основу података из Анкете о потрошњи домаћинстава, показују да је у посматраном периоду дошло до значајног раста стопе апсолутног сиромаштва са 6,8%

(2011) на 8,8% (2012) и 8,6% (2013). Најугроженије је становништво које живи изван урбаних подручја, деца и млади, посебно у домаћинствима у којима је носилац необразовано, незапослено и неактивно лице. Регионално посматрано, сиромаштво је било највише у региону Источне и Јужне Србије, где је достигло чак 18% 2013. године. Стопа апсолутног сиромаштва је била значајно нижа у другим регионима – 7,2% у Шумадији и Западној Србији и 5,6% у Београду и Војводини.

Праћење апсолутног сиромаштва важно је због праћења динамике броја сиромашних, као и због формулисања политика за смањење сиромаштва и политика социјалне укључености осетљивих група (посебно Рома).

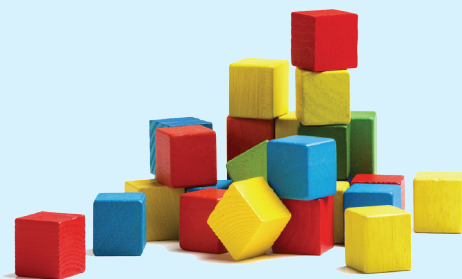
Удео угрожених према индикатору ризика сиромаштва или социјалне искључености је такође веома висок, међу највишим у Европи, и износи 42,1%.

Стопа ризика сиромаштва или социјалне искључености је најважнији индикатор за праћење стратегије Европа 2020. Према овом индикатору угрожен је сваки појединац који је у ризику сиромаштва и/или је изразито материјално депривиран и/или живи у домаћинству веома ниског интензитета рада.

Оба показатеља **неједнакости расподеле дохотка** (Гини коефицијент и квинтилни однос) сврставају Србију међу земље са изузетно високим нивоом неједнакости, који се повећао током светске економске кризе.

ЗАПОШЛЈАВАЊЕ И ТРЖИШТЕ РАДА

НА НАЦИОНАЛНОМ НИВОУ

СТАЊЕ

Сви национално специфични показатељи тржишта рада су и даље неповољни и нису се значајно побољшали у односу на претходни период.

- Према подацима Анкете о радној снази, 2013. године број запослених је износио 2,3 милиона (стопа запослености радно способног становништва 47,5%), а број незапослених је достигао 655 хиљада лица (стопа незапослености 23%). **Оба индикатора су благо побољшана у последњој години посматраног периода.** Запосленост за плату у приватним предузећима не показује битне знаке опоравка, што је последица стагнације БДП-а, завршетка процеса приватизације и неповољног пословног окружења. На евиденцији НСЗ се 2013. године налазило близу 775 хиљада лица.
- Стопа запослености мушкараца (52,4%) је значајно виша од стопе запослености жена (38,1%). Родни јаз запослености је висок у односу на просек ЕУ (10,9 процентних поена 2013. године). О неповољнијем положају жена на тржишту рада сведочи и њихова виша стопа незапослености (24,6%).
- **Стопа запослености младих је јако ниска (13%) и двоструко је нижа него у ЕУ.** Стопа незапослености младих достигла је готово 50%, а посебно је забрињавајуће изузетно високо учешће младих који су незапослени, а нису укључени ни у процес образовања, нити у обуке (25,3%).
- **Стопа незапослености старијих радника удвостручила се** у односу на преткризни период и достигла је 2013. године 15,2%.
- **И стопа незапослености лица са нижим степеном образовања у значајној мери се погоршала,** што у комбинацији са другим факторима рањивости првенствено погађа теже запошљива лица на тржишту рада: Роме, особе са инвалидитетом, старије раднике и становништво из руралних подручја.
- **Тржиште рада одликује једна од највиших стопа неактивности у региону,** која се само незнатно смањила у посматраном периоду. Истовремено се благо повећао број активних лица и стопа активности. Превазилажење високе стопе неактивности становништва је важно, јер представља један од могућих извора раста.
- **Неформална запосленост је релативно висока (стопа 19,3%).** Рад у „сивој“ економији повезан је са ниским зарадама и ниском продуктивношћу, ниским нивоом заштите на раду и лошим радним условима, без плаћеног здравственог и социјалног осигурања.

Најзначајнији показатељи социјалне искључености из домена рада и запослености показују изразито велико заостајање у односу на ЕУ:

- **Стопа дугорочне незапослености** (учешће лица незапослених дуже од 12 месеци у активном становништву 15-64) изузетно је висока (17,5% у 2013.).

изразито се повећала у односу на период пре кризе и 3,5 пута је виша него у ЕУ;

- **Учешће дугорочно незапослених** у укупном броју незапослених веома је високо, креће се на нивоу од 2/3 и више је него у било којој земљи ЕУ;
- **Стопа веома дуге незапослености** (учешће незапослених дуже од 24 месеца у активном становништву 15-64) је веома висока, прелази 13%, значајно се повећала у односу на претходни период и готово је шест пута већа него у ЕУ;
- **Коефицијент варијације стопе запослености региона је умерен:** у периоду 2011-2013. године износио је 0,04%.

Европска комисија у својим извештајима редовно указује на неразвијен социјални дијалог у Србији и потребу јачања капацитета његових учесника. Поједини нацрти закона нису увек достављани на мишљење социјално-економском савету, који се, на пример, у 2013. години састао само два пута. Мрежа локалних социјално-економских савета и даље је неразвијена и, са изузетком Покрајинског социјално-економског савета, у највећој мери је неактивна.

МЕРЕ И ПРОГРАМИ

- Право **на новчану накнаду за случај незапослености** остварује око 66 хиљада лица (мање од 10% регистрованих незапослених), за шта се годишње издваја 17 милијарди динара (0,5% БДП-а).
- Издвајања за **активне програме на тржишту рада** смањују се из године у годину, а у 2013. су износила свега 0,03% БДП-а. Укупна издвајања за подршку запошљавању знатно су већа када се имају у виду програми покрајинских и локалних власти, као и подстицајни програми и субвенције за отварање нових радних места изван буџета НСЗ (укључујући и средства Буџетског фонда за професионалну рехабилитацију и подстицање запошљавања особа са инвалидитетом).
 - Најефикасније су **мере посредовања у запошљавању и професионалне оријентације и саветовања о планирању каријере**, које обухватају највећи број незапослених, а захтевају ангажовање веома малих средстава.
 - Највећи део средстава издвојених за активну политику запошљавања, готово 60%, утрошено је на **програме додатног образовања и обуке**.
 - Издвајања за **субвенције за запошљавање и јавне радове** су значајно смањена. Евалуације показују да су јавни радови значајнији као мера социјалне политике него политике запошљавања.

- Од 2013. године новина је реализација **пакета услуга за младе и пакета услуга за вишкове запослених старијих од 50 година**, а наставља се и са програмом Друга шанса, који је усмерен на функционално образовање одраслих.
- У 2013. години у мере активне политике запошљавања укључено је више од 3.000 Рома.
- У посматраном периоду спроводила су се и два ЕУ пројекта усмерена на јачање капацитета институција на националном нивоу: Подршка креирању политике запошљавања засноване на подацима и Припрема институција тржишта рада у Републици Србији за Европску стратегију запошљавања.

Иако децентрализација и подстицање развоја регионалне и локалне политике запошљавања спадају међу приоритете политике запошљавања, средства намењена за суфинансирање локалних акционих планова запошљавања знатно су умањена 2013. године. Многе локалне самоуправе су ипак одлучиле да реализују мере предвиђене акционим плановима сопственим средствима.

ПРАВЦИ ДЕЛОВАЊА

Препоруке које се односе на стратешки оквир политике запошљавања:

- Интегрисати процес креирања политике запошљавања са процесом креирања економске политике;
- Спровести свеобухватну анализу примене *Националне стратегије запошљавања* и ревидирати циљеве и акције за период 2015-2020;
- Континуирано спроводити евалуацију мера, као и консолидацију капацитета за креирање политике засноване на подацима у надлежном министарству и НСЗ.

Препоруке које се односе на институције тржишта рада:

- Реформа радног законодавства;
- Подстицање корисника накнаде за раније налажење запослења кроз:
 - административни притисак и додељивање премија за брзо налажење посла,
 - нуђење учешћа у скупљим активним програмима тржишта рада без укидања права на накнаду.

Препоруке које се односе на активне мере политике тржишта рада и мере усмерене ка подстицању активности и повећању квалитета радне снаге:

- Повећати издвајања за мере активне политике запошљавања на 0,5% БДП-а до 2020. године;

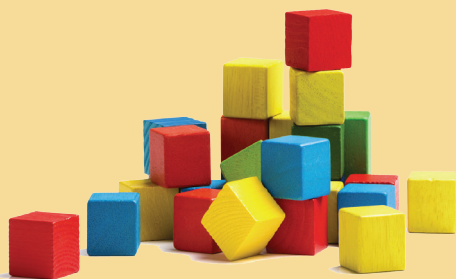
- Повећати издвајања за мере посредовања у запошљавању и професионалну оријентацију и саветовање о планирању каријере;
- Осмислити програме додатног образовања и обуке тако да више одговарају потребама слабије образованих корисника и редизајнирати програме обука у циљу пребацивања нагласка са обуке у учионицама на обуке на радном месту;
- Покренути масовније програме за младе (попут Прве шансе) и за младе који немају завршену средњу школу, побољшати пакет услуга за младе;
- Јачати сарадњу, нарочито путем увођења система интегрисаних услуга из области образовања, социјалне заштите, запошљавања и бриге о младима;
- Унапредити квалитет праћења и оцене постојећих програма и мера и њихово ефикасније таргетирање према рањивим групама;
- Усвојити одговарајуће политике које би допринеле бољој усклађености посла, породице и приватног живота ради подстицања учешћа жена на тржишту рада;
- Креирати посебне програме и мере за одређене категорије теже запошљивих лица и лица са вишеструком рањивошћу;
- Креирати посебан програм субвенција за samozapošljavanje усмерен на старије раднике са значајним радним искуством;
- Усвојити принцип шире политике активног старења;
- Спроводи евалуације мера и активности усмерених ка подстицању запошљавања и професионалној рехабилитацији особа са инвалидитетом;
- Спроводи програме попут Друге шансе и програме јавних радова уз примену принципа афирмативне акције ради повећања запошљивости Рома;
- Ускладити национални систем класификације занимања са међународним стандардима и принципима за развој система класификације занимања ISCO.

Дефинисати Оквир за развој социјалног предузетништва, као и координацију на међуминистарском нивоу. Приоритете и мере треба повезати са циљевима и правним формама социјалних предузећа. Значајан извор финансирања могу да буду јавне набавке (социјални аспект јавних набавки).

ЗАПОШЛЈАВАЊЕ И ТРЖИШТЕ РАДА

НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ

Запошљавање на локалном нивоу зависи и од локалне политике запошљавања, коју креирају локалне самоуправе помоћу механизма као што су локални савети за запошљавање и локални акциони планови. Општине и градови подстичу запошљавање обезбеђујући одговарајуће пословно окружење и услове за привлачење инвестиција кроз финансирање програма и мера предвиђених локалним акционим плановима, као и креирање мера активне политике. Учесћем у одговарајућим националним и међународним пројектима локалне самоуправе могу да обезбеде додатна финансијска средства која су неопходна за веће запошљавање угрожених група, али и да примене моделе за обезбеђење већег приступа запошљавању угроженим групама становништва.

Шта то подразумева?

- Усклађивање и ревизију локалних акционих планова за запошљавање са *Националном стратегијом запошљавања 2011-2020.* и акционим планом имплементације стратегије.

Током 2011. и 2012. године на годишњем нивоу је просечно одобрено суфинансирање из републичког буџета за 120 локалних акционих планова. Неразвијене општине су чиниле готово 60% од укупног броја локалних самоуправа којима је одобрено суфинансирање. Ипак, у 2013. години ребалансом републичког буџета средства планирана за суфинансирање су значајно умањена, па су ЛС реализовале планове из сопствених буџета, али мањег обима.

- Подршку раду и функционисању локалних савета за запошљавање.
- Промовисање активних мера запошљавања и концепта целоживотног учења и активног старења уз обуке, образовање, праксу и каријерно вођење.
- Учесће у националним и донаторским програмима којима се подржава спровођење активних мера запошљавања и социјалног предузетништва.

Твининг пројекат *Припрема институција тржишта рада у Републици Србији за Европску стратегију запошљавања*, који финансира ЕУ, укључио је 64 локалне самоуправе, односно 64 савета за запошљавање у циљу унапређења њихових капацитета и компетенција како би активније учествовали у реформама тржишта рада.

- Осмишљавање програма за отварање нових радних места у сектору услуга кроз социјално предузетништво и финансијске подстицаје за запошљавање дугорочно незапослених лица из угрожених група.
- Програм јавних радова.

Јачање капацитета за инклузивни локални развој у јужној Србији је програм који се спроводи за побољшање приступа тржишту рада и активним мерама запошљавања најугроженијим групама становништва. Програм се реализује у 13 локалних самоуправа у јужној Србији, а финансирање је обезбеђено из неколико донаторских фондова.

- Подршку развоју мера за активацију радно способних корисника новчане социјалне помоћи, као и сарадњи релевантних општинских служби, локалних служби за запошљавање и центара за социјални рад.

У седам локалних самоуправа је током 2010. и 2011. године пилотиран концепт активације радно способних корисника новчане социјалне помоћи, кроз сарадњу центара за социјални рад и локалних служби за запошљавање. Овај пројекат је требало да послужи као модел који би могао да се реплицира и у другим ЛС, али и као модел за израду подзаконских аката која би ближе уредила ову област на основу одредби Закона о социјалној заштити, усвојеног 2011. године.

- Подршку и учешће у програмима за запошљавање жена.
- Подршку и учешће у програмима за образовање и запошљавање припадника ромске популације.

У оквиру националног програма Техничке подршке за инклузију Рома, финансираног из ИПА средстава ЕУ, спроводи се *Програм подршке новом запошљавању Рома и Ромкиња*. Реализација овог програма одвија се кроз сарадњу Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и НСЗ у координацији са Саветом за унапређивање положаја Рома и Тимом за социјално укључивање и смањење сиромаштва. Једна од компоненти програма је и мапирање успешних економских иницијатива за ново запошљавање Рома и Ромкиња, успешних предузетника и успешних samozапослених Рома и Ромкиња, у оквиру које је финансијски подржано 20 најбољих локалних иницијатива у циљу даљег унапређења запошљавања припадника ове популације.

- Подршку и учешће у програмима за запошљавање младих, омладинско предузетништво и подршка канцеларијама за младе.

Пројекат *Одрживи локални развој*, финансиран средствима Агенције за међународни развој САД (USAID), у фокусу је имао запошљавање младих. Спроводио се у 32 општине и града и трајао је од 2011. до 2014. године, у складу са концептом каријерног вођења. Део активности је био усмерен на јачање локалних капацитета за активну сарадњу са послодавцима на међуопштинском нивоу. Пројектом је требало да се створе услови за стажирање младих у јавном

и приватном сектору, као и да се повећају могућности за учешће младих у развоју предузетништва у локалној заједници.

- Подршку и учешће у програмима за запошљавање особа са инвалидитетом.

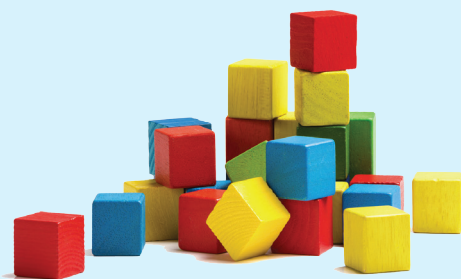
Коалиција за развој социјалног предузетништва и Мрежа социјалне економије Србије заговарају развој социјалног предузетништва у Србији. Мрежа окупља 36 чланица, између осталих и удружења и предузећа за рехабилитацију особа са инвалидитетом из десет локалних самоуправа. Кроз различите пројекте чланицама је обезбеђена саветодавна подршка за формирање социјалних предузећа и израду бизнис планова.

- Подршку координацији сектора запошљавања, образовања и социјалне заштите у локалној заједници и заједничком креирању програма и услуга у складу са потребама у заједници.
- Подршку унапређењу социјалног дијалога у локалној заједници.

Мрежа локалних социоекономских савета је и даље неразвијена. Укупно је формално регистровано 19 оваквих савета, а постоји и око 10 неформалних. Најчешће препреке за регистрацију чини слаба репрезентативност социјалних партнера, пре свега послодаваца, али и недостатак политичке воље локалних самоуправа.

ОБРАЗОВАЊЕ

НА НАЦИОНАЛНОМ НИВОУ

СТАЊЕ

Образовна структура становништва Републике Србије је неповољна.

- Међу одраслим становништвом радног узраста (15-64) у 2011. години највише је лица са средњим образовањем (56,4%), 27% је без основне школе или са незавршеном основном школом, а само 11% има више или високо образовање.
- Само 18% становништва старосне групе 30-34 има више или високо образовање (према 34,6% у ЕУ).
- Постоје значајне регионалне разлике у погледу нивоа образовања – у градским срединама око 23% особа је са вишим или високим образовањем, док их је у ванградским свега 6%.
- Образовни ниво ромске популације је значајно неповољнији него у случају опште популације – 87% ромске популације има само основно или ниже образовање, а мање од 1% има више или високо образовање.
- Образовна структура особа са инвалидитетом је значајно неповољнија него код опште популације – свега 6,6% има завршено више или високо образовање, а чак 53,3% има само основно образовање или непотпуну основну школу.

Обухват деце и младих образовањем још увек није потпун.

- Удео деце у предшколском образовању је повећан од увођења обавезног припремног предшколског програма, али је и даље низак. Најнижи је обухват деце јасленог узраста (0-3 године) и износи 15,9% док је обухват деце од три године до поласка у школу 58,1% (преко 90% у ЕУ). У предшколско образовање су значајно мање укључена сиромашна, ромска, деца са инвалидитетом, као и деца из руралних средина.
- Обухват деце основним образовањем је висок – око 95%. Проценат деце у општој популацији, која су у школској 2013/2014. уписала први разред основне школе у години у којој су узраста за полазак у школу износио је 97%. Према анкетним подацима око 6,6% је не завршио на време.
- Иако расте број деце ромске националности која су уписана у основне школе, њихов обухват је и даље значајно мањи. Проценат деце из ромских насеља која су у школској 2013/2014. уписала први разред у години узраста за полазак у школу износио је 69,1%, а према анкетним подацима чак 36% је не завршио на време.
- Обухват средњим образовањем није задовољавајући и износи око 85% у школској 2012/13, док је обухват деце из ромских насеља само 21,6%. Србија је једна од ретких земаља у којима средње образовање није обавезно.
- Обухват генерације која похађа факултете и високе школе је око 42% и показује тенденцију благог раста. Роми у високом образовању су веома мало заступљени.

- Око 25% особа 18–24 године је истовремено ван и процеса образовања и обуке (према 13,5% у ЕУ).
- Од укупног броја ученика којима је потребна додатна подршка, а који су укључени у образовање, 92,2% похађа редовне школе.

Ни они који заврше школовање не стичу одговарајућа знања и компетенције.

- Образовни систем у Републици Србији остварује ниже исходе у односу на међународни просек.
- И поред побољшања у односу на претходне године **резултати тестирања (PISA) су још увек лоши** (2012. године 33,2% петнаестогодишњака било је недовољно функционално писмено у домену читалачке писмености, 38,9% у домену математичке, а 35% у домену научне писмености).

Јавни расходи за образовање у 2012. години износе 5,27% БДП-а и скоро су на истом нивоу као у ЕУ, док су у апсолутним износима издвајања значајно мања.

- Од тога 68,4% расхода финансира национални ниво, 31,3% локалне самоуправе, а свега 0,3% АП Војводина.
- Због демографских трендова и неодговарајуће мреже основних школа чак 2,1% БДП-а се издваја за основно образовање.
- Издвајања за школарине (и за приватне и државне факултете) процењују се на 1% БДП-а, а остали приватни трошкови на око 0,7%.

МЕРЕ И ПРОГРАМИ

Повећање доступности и укључености у образовање

- **Повећања обухвата и унапређење предшколског васпитања и образовања:**
 - У оквиру ИПА пројекта спроводе се обуке стручних сарадника и васпитача за реализацију специјализованих програма за децу узраста 3–5 година, изградња и адаптација објеката, куповина превозних средстава и слично;
 - Кроз пројекат Уницефа, *Вртићи без граница*, у 10 ЛС је у периоду од 2011. до 2013. године повећан обухват деце од 3 до 5,5 година за око 13%, развијена су два модалитета квалитетних четворочасовних програма, а уведени су и нови стандарди у погледу изгледа, опремања и садржаја рада предшколских установа.
- **Подстицање инклузивног образовања:**
 - Уведена је афирмативна мера уписа која предвиђа квоту од 2% места на буџетском финансирању за студенте са инвалидитетом и припаднике ромске мањинске заједнице;
 - Мрежа подршке инклузивном образовању има више од 120 чланова/

професионалаца из различитих области, 14 „модел“ школа и 13 школа добре праксе за инклузивно образовање;

- Око 750 наставника, стручних сарадника и директора средњих школа учествовало је на обукама за инклузивно образовање;
- Уз помоћ пројекта Европске уније и Савета Европе *Регионална подршка инклузивном образовању* основана је регионална мрежа инклузивних пилот школа (по седам школа из седам земаља Западног Балкана), регионална мрежа инклузивних наставника и регионална мрежа образовних политика за узајамно учење и размену искустава.
- **Мере за повећање уписа и смањење осипања ромске деце:**
 - Предвиђен је програм стипендирања за 1.000 ромских ђака средњошколаца у току две школске године;
 - Менторски програм намењен корисницима стипендија;
 - Обуке за 175 педагошких асистената;
 - Започет је пројекат *Спречавање осипања деце и ученика из образовног система Републике Србије*, који реализују Уницеф и Центар за образовне политике у четири основне и шест средњих стручних школа.

Унапређење квалитета образовања

- Кроз ИПА пројекат *Подршка развоју људског капитала и истраживања – опште образовање и развој људског капитала* предвиђено је:
 - Развијање националног оквира курикулума са сврхом да учење учини занимљивијим, квалитетнијим и ефикаснијим, који ће се путем огледа проверити у 165 школа, док ће 13 хиљада наставника бити обучено за његову примену;
 - Унапређење професионалног развоја наставника;
 - Повезивање истраживачке заједнице са практичарима и доносиоцима одлука;
 - Креирање нових образовних политика на основу података.
- **Унапређење техничко-информатичких услова:**
 - У око 80% основних и средњих школа уведен је брзи АДСП интернет прикључак;
 - У току 2014. године забележено је 450 интернет презентација основних школа;
 - У периоду од 2010. до 2013. године инсталиране су рачунарске учионице у 2.910 основних школа;
 - Инсталирано око 30 хиљада рачунара у преко 95% основних школа.

Република Србија учествује у програмима Европске уније *Хоризонт 2020* за развој истраживања и иновација у образовању и у *Еразмус+* програму намењеном сарадњи у области образовања.

Повећање релевантности система образовања за потребе тржишта рада

- У свим основним школама спроводи се **програм професионалне оријентације** за ученике седмог и осмог разреда.
- **Настављено је превођење модернизованих (огледних) профила средњег стручног образовања у редован систем** – класични профили су почели да бивају замењени еквивалентним модернизованим профилима (девет огледних профила током школске 2010/2011. године, пет огледних профила током 2012/2013. године, а још девет их је преведено у систем током школске 2013/2014. године.
- Београдска отворена школа реализује активности у области **каријерног вођења** и саветовања, као и активности које доприносе превазилажењу неусклађености система образовања и тржишта рада.

ПРАВЦИ ДЕЛОВАЊА

Повећање обухвата и смањење осипање деце из образовног система кроз:

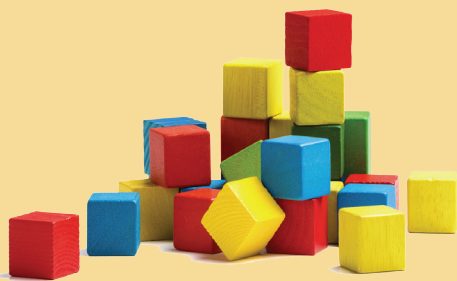
- Потпуни обухват деце обавезним предшколским програмом и бесплатан предшколски програм за сву децу у трајању од четири сата дневно у години пре обавезног предшколског програма;
- Унапређење механизма подршке за укључивање деце ромске националности у образовни систем и унапређење система координације између различитих сектора на локалном и националном нивоу;
- Мере подршке за сиромашне ученике и породице (нпр. унапређење допунске наставе и ваншколских активности);
- Увођење обавезног средњег образовања;
- Развијање механизма за рано препознавање деце за које постоји ризик да ће напустити систем школовања и унапређење међусекторске сарадње и координације.
- **Континуирано јачање инклузивне праксе** кроз унапређивање компетенција запослених, обезбеђење потребних материјалних ресурса (асистивне технологије, наставни материјали, прилагођени уџбеници, прилагођавање физичког окружења, персонални асистенти, педагошки асистенти и сл.) и подршку рада интерресорних комисија.
- **Унапређење квалитета процеса и исхода образовања** кроз побољшање квалитета наставног програма, квалитета образовања наставника (како у погледу академске дисциплине, тако и у погледу психолошко-педагошких

и методичких компетенција), као и континуирано учешће у различитим европским програмима (Отворени метод координације, Еразмус+, Хоризонт 2020 и слично).

- **Ефикасније коришћење постојећих ресурса** кроз оптимизацију школске мреже и њено прилагођавање демографским приликама, уз истовремено вођење рачуна о регионалним и социјалним разликама у погледу доступности и квалитета образовања. У том контексту изазов је и изналажење адекватне формуле за прелазак на финансирање по ученику.
- **Повећање релевантности система образовања за потребе тржишта рада** кроз реформу средњег стручног образовања, повезивање са потребама тржишта рада и даље формирање и унапређење рада секторских већа, реформу гимназијског образовања, даље развијање система професионалне оријентације и каријерног саветовања и вођења младих.
- Успостављање **Јединственог информационог система просвете** као предуслова за унапређење процеса планирања и праћење реализације мера у образовању.

ОБРАЗОВАЊЕ

НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ

У систему образовања надлежности су подељене између централног и локалног нивоа власти. У потпуној надлежности локалне самоуправе је једино предшколско образовање и васпитање, осим обавезног Предшколског припремног програма, финансираног из републичког буџета. Локалном нивоу припадају надлежности које се тичу обезбеђења услова за образовање и подршку стручном усавршавању, као и један број активности и програма од којих зависе услови и исходи образовања, укључујући и обавезу да сва деца похађају основну школу. Последњих година је велика одговорност локалних самоуправа у реализацији и праћењу одређених мера за унапређење процеса инклузивног (пред-универзитетског) образовања. У надлежности ЛС је и текуће одржавање и опремање школских установа и додатно информатичко опремање.

Шта то подразумева?

- Реализацију и финансирање неких од мера за подизање квалитета спровођења (инклузивног) образовања требало би да покрене локална самоуправа, али се то углавном дешава кроз донаторске пројекте. Наведене су неке од иницијатива реализованих у периоду од 2011. до 2014. године као илустрација онога што би локалне самоуправе могле саме да покрену.

Предшколско образовање:

- Обезбеђење услова за несметано укључивање што већег броја деце у предшколско образовање;
- Подршка реализацији програма за рани развој деце.

Програм ДИПС - Пружање унапређених услуга на локалном нивоу, финансиран из кредита Светске банке, између осталог је подржао и пројекте подршке родитељима предшколаца кроз иницијативу *И родитељи се питају* за активније укључивање родитеља у образовни процес у најранијем узрасту.

- Утврђивање висине учешћа родитеља у формирању цене боравка у предшколској установи и субвенције за сиромашне породице;

Школица живота, програм који спроводе Центар за интерактивну педагогију и Фондација Новака Ђоковића, омогућио је изградњу предшколских установа у пет најнеразвијенијих локалних самоуправа, које до тада нису ни постојале у овим срединама.

- Подршка релевантним службама и установама у праћењу и прилагођавању предшколских услуга потребама деце.

Основношколско образовање:

- Израда локалног плана оптимизације школске мреже и његово спровођење;
- Подршка активностима и пројектима за побољшања положаја деце из руралних подручја, у складу са планом за оптимизацију школске мреже и уз повезивање са плановима за рурални развој;
- Текуће улагање, одржавање и опремање школских установа, додатно информатичко опремање, утврђивање мера и активности заштите и безбедности ученика.

Подршка процесу инклузије у систему образовања:

- Успостављање, финансирање и подршка раду Интерресорних комисија (ИРК) као механизма за унапређење инклузивног образовања;
- Финансирање индивидуалних планова подршке и обезбеђивање материјалних средстава за децу из осетљивих група ради обезбеђења њихове социјалне укључености и партиципације у образовним/васпитно-образовним активностима;

У 2013. години Уницеф иницира трогодишњи пројекат којим се унапређују капацитети за рад ИРК кроз пилотирање програма подршке прво у десет локалних самоуправа, а потом и ИРК у свим локалним самоуправама у Србији.

- Израда општинских извештаја о стању и напретку инклузивног образовања;
- Координација са националним нивоом у циљу спречавања осипања деце из процеса образовања;

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Уницеф, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Фондација за отворено друштво и Институт за психологију заједнички су подржали израду *Оквира за праћење инклузивног образовања у Србији*, алата који може да помогне и ЛС у праћењу инклузивног образовања. Неопходна је подршка ЛС раду локалних тимова за инклузију у оквиру *Мреже подршке инклузивном образовању*. Овај концепт треба да помогне подизању квалитета и ефикасности инклузивног образовања на свим нивоима.

- Подршка пројектима који подржавају већу инклузију ромске деце у образовању, као и деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом;

У оквиру програма *ДИПС - Пружање унапређених услуга на локалном нивоу*, посебна пажња је посвећена програмима који подржавају инклузију ромске деце. *Спречавање осипања деце у основношколском образовању* је пројекат Уницефа, Центра за интерактивну педагогију и ресорног министарства, који

такође подржава образовну инклузију ромске деце и останак у систему. Програм ОЕБС-а обезбеђује обуке за додатних 175 педагошких асистената и 1.000 стипендија за успешне ромске ученике.

- Промовисање програма подршке учењу и образовању уз обезбеђивање педагошких асистената за децу са тешкоћама у учењу, као и пружање подршке образовању одраслих уз ангажовање андрагошких асистената.

Унапређење услова и квалитета образовања:

- Обезбеђење приступачности школских објеката, набавка возила и минибусева за превоз деце или обезбеђивање монтажних објеката за обданишта; као нова услуга предлаже се увођење и „покретног вртића“ за децу из удаљених насеља;

Пројектом ИМПРЕС је обезбеђено седам монтажних објеката за вртиће, као и десет возила – девет минибусева и један аутобус који ће бити коришћен као „покретни вртић“.

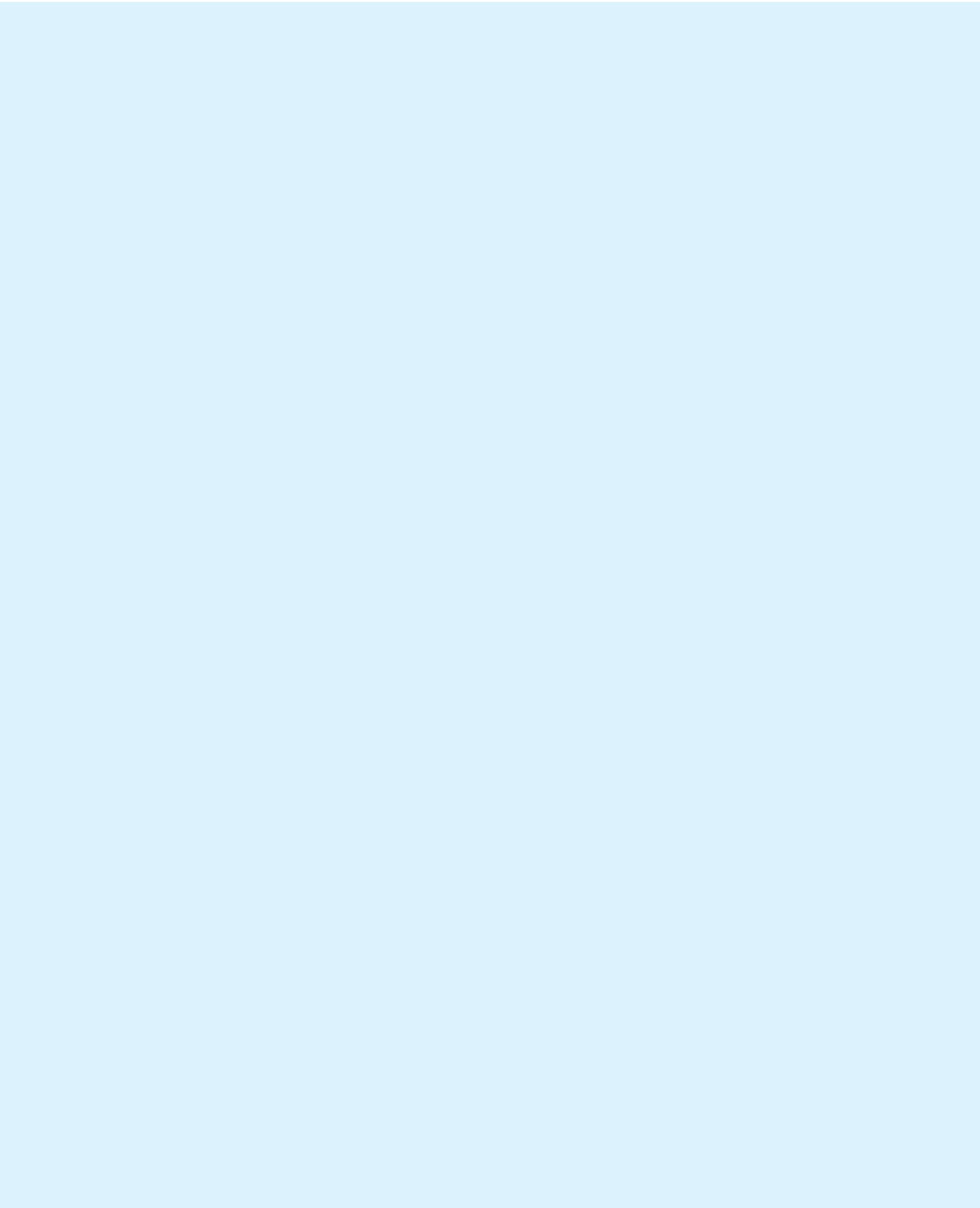
- Пружање подршке за развој интегрисаних услуга и програма у функцији унапређења образовног процеса ће бити важно у наредном периоду. То ће допринети и већој сигурности и безбедности ученика и наставника, али и развоју солидарности међу ученицима и стимулативнијем амбијенту кроз концепт вршњачке едукације и других метода;

Програм *Школа без насиља*, који је иницирао Уницеф, до сада је укључио више од 260 школа у Републици Србији. Овај програм је понудио модел превенције насиља у школама за стварање безбедне и подстицајне средине за учење, рад и развој. Намењен је ученицима и наставницима, као и родитељима, али и читавој локалној заједници.

- Обезбеђење мера подршке деци, ученицима и студентима из сиромашних породица и осетљивих група кроз набавку бесплатних уџбеника и наставних материјала и учила, обезбеђивање ужине, издавајуће додатних средстава за одлазак на екскурзије и летовања, обезбеђивање асистивне технологије за децу са тешкоћама у развоју и инвалидитетом, стипендирање најуспешнијих и талентованих ђака и студената;
- Подршка унапређивању професионалних капацитета у предуниверзитетском образовању, као и капацитета савета родитеља, ђачких парламената и школских одбора;

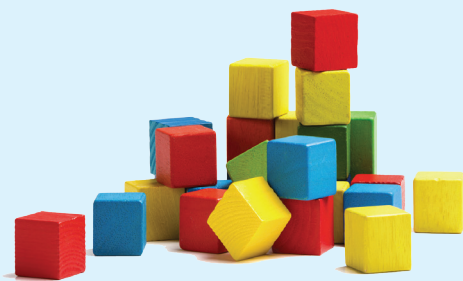
Једна од компоненти ДИЛС програма је била и подршка родитељима и школским саветима родитеља. Иницијатива *И родитељи се питају* је у највећем делу била усмерена на едукацију родитеља чија деца су укључена у предуниверзитетско образовање – од предшколског до средњешколског узраста.

- Локалне самоуправе треба и могу да иницирају, координирају и прате интерсекторско повезивање у својој заједници, да сарађују са другим ЛС у реализацији нових програма и услуга и подржавају подизање капацитета образовних установа ради конкурисања за средства ЕУ.

СОЦИЈАЛНА И ДЕЧИЈА ЗАШТИТА

НА НАЦИОНАЛНОМ НИВОУ

СТАЊЕ

Право на новчану социјалну помоћ 2013. године остварило је преко 100 хиљада домаћинстава (4,2%) са 260 хиљада чланова (3,6% укупног броја становника). У посматраном периоду број корисника је готово дуплиран, што је највећим делом резултат законских промена 2011. године:

- Обухват сиромашних правом на НСП је низак, како због ниског административног доходног прага, тако и због имовних услова за остваривања права;
- Максимални износ НСП-а је, на пример, за једночлано домаћинство 7,5 хиљада, а за четворочлану породицу са двоје деце 15,7 хиљада. Износи су увећани за 20% за домаћинства у којима су сви чланови неспособни за рад и за једнородитељске породице. Нижи износи помоћи (у ППС) додељивани су само у Бугарској и Румунији;
- Удео расхода за НСП (0,34% БДП-а) је дуплиран у посматраном периоду и достигао је удео издвајања за сличне програме у ЕУ.

Право на дечији додатак остварује приближно 387 хиљада деце (преко 30% укупног броја деце). Број корисника се није значајније променио у односу на 2010. годину.

- Обухват сиромашних правом на дечији додатак је прихватљив - право **остварује 40% деце из најсиромашнијег квинтила по потрошњи**.
- Редован дечији додатак је 2013. године износио 2.500 динара, а увећани 3.280 динара (за децу са инвалидитетом и из једнородитељских породица). Износ додатка је значајно нижи него у најразвијенијим земљама, али је међу највишима у односу на земље нове чланице ЕУ.
- Као и претходних година, удео расхода за овај програм износи 0,33% БДП-а, што је три пута нижи проценат него у ЕУ.

Додатак за помоћ и негу другог лица у систему социјалне заштите остварује преко 18 хиљада лица, а увећани додатак, намењен особама са највишим степеном инвалидитета, приближно 33,6 хиљаде. Током посматраног периода број корисника се није значајније повећао.

- Dodatak iznosi oko 9.400 динара, а увећани око 25.400 динара. Кумулативни расходи за ова права достигли су 0,25% БДП-а.

Преостала два новчана права су уједно и део мера популационе политике: родитељски додатак и накнада зараде за време одсуства поводом рођења детета. Укупан број корисника ових права је 60 хиљада, односно 36,7 хиљада респективно, а кумулативна издвајања износе 0,8% БДП-а.

Број корисника услуга социјалне заштите износи приближно 300 хиљада (4% укупне популације).

- Најзаступљенију услугу, породични и домски смештај, користи преко 20 хиљада корисника, а за ове намене се из републичког буџета издваја приближно 0,15% БДП-а.
- Највећи број корисника домског смештаја су старији. Услови за смештај одраслих са интелектуалним и менталним потешкоћама (приближно 5.400 корисника) у већини државних институција су и даље на незадовољавајућем нивоу.
- Преко 90% деце и младих без родитељског старања на смештају (око 6 хиљада), заштићено је кроз сродничко и несродничко хранитељство. Забрињава, међутим, податак да се повећава укупан број деце која се измештају из биолошких породица.
- Дневне услуге у заједници, услуге подршке за самостални живот и саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге су у мандату локалних самоуправа и, упркос развоју последњих деценија, и даље нису у довољној мери доступне.

МЕРЕ И ПРОГРАМИ

- **Средства за развој услуга социјалне заштите у неразвијеним општинама** из републичког буџета добијало је годишње тридесетак локалних самоуправа.
- **Буџетски фонд за програме заштите и унапређење положаја особа са инвалидитетом** је са милијарду динара помогао пројекте социјално-хуманитарних организација и 33 републичка и покрајинска савеза ОСИ.
- Започет је и програм субвенционисања потрошње електричне енергије за поједине осетљиве друштвене групе.
- Из средстава ЕУ (ИПА) започет је рад на пројектима: Подршка деинституционализацији и социјалној инклузији особа са менталним инвалидитетом и проблемима менталног здравља (5,17 милиона евра) и Подршка социјалној инклузији најрањивијих група, укључујући Роме, кроз разноврсније социјалне услуге у заједници (6,5 милиона евра).
- Успостављање интерсекторске сарадње за заштиту деце од злостављања и занемаривања подржавано је из средстава ЕУ у оквиру регионалног пројекта *Заштита деце од насиља у Југоисточној Европи* који је спроводио Уницеф.
- У оквиру пројекта *Пружање унапређених услуга на локалном нивоу* (кредит Светске банке од 32 милиона евра) спроведене су активности у вези са развојем информационог система социјалне заштите. Завршен је део пројекта који је подржавао унапређење начина финансирања удружења ОСИ.
- Средствима Владе Краљевине Норвешке подржана су два пројекта (Успостављање и примена система лиценцирања пружалаца услуга у систему социјалне заштите у Србији и Борба против сексуалног и родно заснованог

насиља), као и приоритетне активности у складу са Националном стратегијом за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности.

- У периоду 2011 - 2013. године завршени су и трогодишњи пројекти надлежног министарства и Уницефа, финансирани средствима ЕУ:
 - Трансформација резиденцијалних установа за децу и развијање одрживих алтернатива, који је значајно допринео убрзавању процеса деинституционализације и
 - Развој услуга у заједници за децу са сметњама у развоју и њихове породице, који је омогућио значајно повећање квалитета и доступности услуга у заједници. Из ових средства су додељивани и грантови за подршку услугама за децу са сметњама у развоју у 41 општини.

Средином 2011. године донет је нов Закон о социјалној заштити. Нова законска решења у домену новчаних права за сиромашне обезбеђују поштовање разлика у величини и старосној структури домаћинства, повећање износа помоћи за бројнија домаћинства и активацију корисника. У домену услуга нова решења су пре свега присутна у институционалној и регулативној сфери. Закон редефинише контролно-регулаторне механизме, ствара претпоставке за успостављање система који се базира на плурализму пружалаца услуга, као и претпоставке за унапређење квалитета стручног рада кроз стандардизацију услуга, лиценцирање пружалаца услуга и стручних радника и увођење Коморе социјалне заштите.

ПРАВЦИ ДЕЛОВАЊА

Повећање обухвата и унапређење адекватности новчаних давања која су усмерена на сиромашне:

- Већа давања за средњошколску децу и за децу са инвалидитетом у програму НСП и у програму дечијих додатака;
- Повећање обухвата дечијим додатком кроз отклањање баријера, као што је услов да родитељи деце буду здравствено осигурани;
- У оквиру програма НСП потребно је на средњи рок размотрити увођење социјалних пензија за старије и повећање цензуса до нивоа прага апсолутног сиромаштва или неке друге одреднице минималног стандарда. Предуслов за ово повећање је имплементација активације корисника права;
- У оквиру система дуготрајне неге потребно је преиспитати износ основног додатка за негу и помоћ другог лица, комбиновање новчаних давања са услугама и применити функционалне скале процене приликом додељивања права. Значајно је доношење подзаконских аката о социјално-здравственим установама и организационим јединицама.

Повећање подршке природној породици, наставак процеса деинституционализације и развој услуга у заједници:

- Подршка породици нужно подразумева и развој услуга у заједници, а предуслов за њихово ширење је доношење акта о наменским трансферима који би уредио додатно финансирање ових услуга са националног нивоа;
- Оснаживање капацитета за успостављање услуге становања на локалном нивоу уз подршку за особе са инвалидитетом;
- Израда плана наредне фазе трансформације институција и померање фокуса на деинституционализацију заштите особа са интелектуалним и менталним тешкоћама.

Унапређење квалитета услуга, јачање контролних и регулаторних механизма, праћења и оцене:

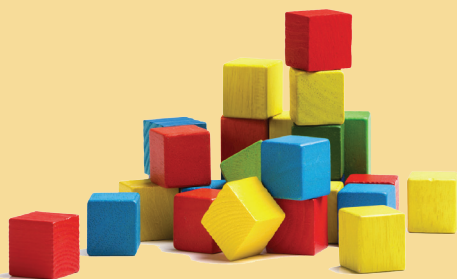
- Заокруживање процеса лиценцирања установа и стручних радника, као и успостављање и јачање програма едукације;
- Индивидуализација услуга, дефинисање адекватнијих критеријума за избор корисника, увођење праћења и оцене квалитета услуга (укључивши и процену задовољства корисника);
- Интензивирање подршке организацијама цивилног друштва као пружаоцима услуга социјалне заштите;
- На средњи/дужи рок неопходно је даље ширење регионалних центара за породични смештај и усвојење; реформулисање теренског рада који ће омогућити откривање угрожених; преиспитивање броја стручних радника у центрима за социјални рад и јачање инспекцијских служби.

У наредном периоду посебно је значајно јачање капацитета центара за социјални рад и њихово повезивање са институцијама које обезбеђују услуге из области здравствене заштите, образовања и запошљавања, али и са полицијом, правосудним органима, невладиним организацијама, Црвеним крстом, као и одговарајућим службама локалне самоуправе.

СОЦИЈАЛНА И ДЕЧИЈА ЗАШТИТА

НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ

Кључна одговорност локалних самоуправа у области социјалне заштите је у обезбеђивању и финансирању услуга социјалне заштите и то: **дневних услуга у заједници** (дневни боравак; помоћ у кући; свратиште...), **услуга подршке за самосталан живот** (становање уз подршку за младе који се осамостаљују, персонална асистенција; обука за самостални живот); **саветодавно-терапијских и социјално-едукативних услуга** и **услуга смештаја** (смештај у прихватилиште и услуга становања уз подршку за особе са инвалидитетом – само у ЛС које су по степену развијености изнад републичког просека). Локалне самоуправе треба да обезбеде и новчана давања својим грађанима: једнократну и додатну новчану помоћ, попуст на комуналне услуге, помоћ у натури, школски прибор за сиромашну децу, као и средства за рад народних кухиња.

Шта то подразумева?

- Успостављање, финансирање и/или унапређење **дневних услуга у заједници**: помоћ у кући, дневни боравак и услуга свратишта и прихватилишта, али и других услуга које су значајне ради подршке породици и превенције институционализације.

Најраспрострањеније услуге социјалне заштите које су у мандату локалних самоуправа у 2012. години су биле **услуга помоћи у кући за старе**, која се спроводи у 122 ЛС, и **услуга дневног боравака за децу са сметњама у развоју**, која је успостављена у 71 ЛС. Трећа услуга по заступљености је **услуга помоћи у кући за децу са сметњама у развоју** која се пружа у 37 ЛС. Све остале услуге социјалне заштите су далеко мање заступљене и распрострањене, што указује на њихову недовољну развијеност и доступност.

Програм ЕУ *EXCHANGE IV* је укључио и компоненту подршке услугама у заједници за стара лица, а то је у највећој мери била услуга помоћи у кући. Овај програм је показао да је још увек потребна донаторска помоћ за унапређење услуга социјалне заштите на локалном нивоу.

- Успостављање, финансирање и/или унапређење **услуга подршке за самостални живот** персонална асистенција и становање уз подршку:
 - **становање уз подршку за особе са инвалидитетом** у градовима и општинама чији је степен развијености изнад републичког просека и
 - **становање уз подршку за младе који напуштају систем социјалне заштите**. Важно је развијати обе услуге, јер омогућавају осамостаљивање одраслих особа са инвалидитетом, односно осамостаљивање младих који напуштају систем и прелазак корисника у хуманије, мање резиденцијалне јединице. Обе услуге су недовољно развијене.

Услуга становања уз подршку за особе са инвалидитетом у 2012. години се спроводила у само пет ЛС, углавном у великим градовима. Пилотирање ове услуге у Новом Саду је показало одличне ефекте, јер је одређени број одраслих особа са инвалидитетом напустио установе за смештај корисника и живи самостално уз подршку.

- Успостављање, финансирање и/или унапређење локалних услуга (привременог) смештаја: прихватиштва за децу и одрасле, укључујући и прихватиштва за жртве породичног насиља и трговине људима, тзв. сигурне куће.
- Праћење података о **бескућницима и деци улице** и развој услуга за ове циљне групе.

Услуге прихватиштва за одрасле и прихватиштва за децу се спроводи у само 25 локалних самоуправа у Србији и карактеристичне су за веће градове, који и имају највише потреба за овом услугом. Ипак, капацитети за прихват корисника су недовољни, јер су потребе много веће, па је важно даље развијање ове услуге и проширење капацитета постојећих.

- Развој **нових, специјализованих услуга** у заједници за којима постоји потреба.

Развој услуга у заједници за децу са тешкоћама у развоју и њихове породице је програм који се реализовао Уницеф у партнерству са 41 ЛС из ИПА средстава у периоду од 2011. до 2014. године. Кроз овај програм је, између осталог, развијана **услуга помоћ у кући за децу са тешкоћама у развоју**, као и **услуга предаха**.

- Успостављање, финансирање и/или унапређење **саветодавно-терапијских и социјално-едукативних услуга**.
- Финансирање народних кухиња.
- Финансирање једнократне и додатне новчане помоћи и израда јасних критеријума за доделу једнократне помоћи.
- Финансирање невладиних организација из локалног буџета по јасно дефинисаним критеријумима за активности и програме којима се унапређује положај угрожених група и развој волонтерских програма.
- Подршку успостављању и финансирању међусекторских услуга у заједници – подршка сарадњи локалне самоуправе, здравља, образовања и цивилног друштва (укључујући и Црвени крст), односно повезивање институција социјалне заштите, запошљавања, здравља и образовања, али и полиције и тужилаштва са цивилним друштвом.

Подршка социјалној инклузији најрањивијих група, укључујући Роме, кроз разноврсније услуге у заједници се финансира средствима ИПА с фокусом на развоју међусекторских услуга и на интегрални приступ.

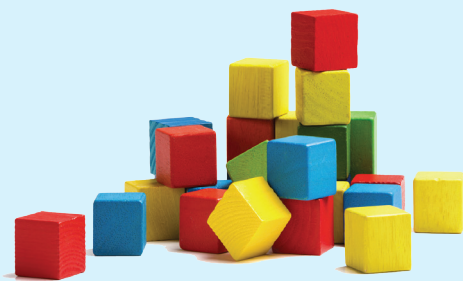
- Подршку успостављању међуопштинских услуга.
- Подршку пружаоцима услуга за достизање стандарда, посебно структурних стандарда за услуге социјалне заштите.
- Доношење нових стратегија социјалне заштите и годишњих акционих планова, односно програма унапређења социјалне заштите са мерама и активностима.
- Успостављање механизма за праћење квалитета, обухвата и ефикасности услуга које се финансирају.

Једна од пројеката који се спроводио од 2011. до 2014. године је и пројекат *Децентрализација друштвених делатности* у 18 ЛС, реализован средствима Краљевине Норвешке. Кроз овај пројекат су пилотирани неки од механизма за праћење квалитета услуга у друштвеним делатностима. Један од таквих механизма је испитивање задовољства корисника, док се други фокусирао на развој индикатора за услуге социјалне заштите које су у мандату локалних самоуправа

- Укључивање приватног сектора како у хуманитарне активности, тако и у спонзорства у циљу развоја социјално одговорног пословања.
- Успостављање јединственог инфо-центра за угрожено становништво на једном месту у локалној заједници.
- Унапређење информисања грађана о правима и услугама социјалне заштите на локалном нивоу.

ПЕНЗИЈЕ

НА НАЦИОНАЛНОМ НИВОУ

СТАЊЕ

Покривеност старијих лица пензијама је висока, али не и потпуна.

- У 2013. години укупан број пензионера у Републици Србији износио је 1,72 милиона, што је преко 20% укупног становништва.
- Покривеност пензијама становништва старијег од законске старосне границе (60 година за жене, 65 за мушкарце) је према Попису 2011. износила око 85%, при чему је виша за мушкарце – 93,3%, док за жене износи 79,3%.
- Без пензије је 242.059 старијих лица (жена 60+/мушкарац 65+).

Адекватност пензијске накнаде се смањује.

- Нето стопа замене, као основни показатељ дизајна пензијског система, показује да радник који је радио пун радни стаж са пензијом коју остварује у 2013. години може да одржи приход на нивоу од око 63% у односу на своју претходну зараду.
- Стопа замене значајно је снижена током последњих десет година и сада је компаративно нижа у односу на земље ЕУ.
- Однос просечне пензије из осигурања запослених у просечној заради у 2013. години износи 59%, а однос просечне старосне пензије у просечној заради 67%.
- Агрегатна стопа замене, као однос медијане пензијских прихода популације 65–74 и медијане прихода од рада популације 50–59, износила је 66% у 2012. години, при чему је за мушкарце повољнија (73%, а за жене 57%).
- Просечна старосна пензија из осигурања запослених је у 2013. години износила близу тридесет хиљада динара. И поред повољности у формули за обрачун, пензије жена су око 25% ниже него пензије мушкараца.
- Дистрибуција пензија је таква да традиционално преко 60% пензионера из осигурања запослених прима пензију нижу од просечне, а у 2013. чак 74%, с тим што су то већим делом породични и инвалидски пензионери.

Минимална пензија је инструмент обезбеђења апсолутног животног стандарда.

- Минимална пензија за старосне и инвалидске пензионере у осигурању запослених и самосталних делатности је у 2013. години износила 13.108 динара, тј. 21,6% просечне зараде. Овај удео је још увек прихватљив када се пореди са земљама ЕУ за пун стаж.
- У децембру 2013. године близу 100 хиљада или око 8% корисника старосне и инвалидске пензије било је на минималном износу пензије.
- Преко 85% корисника минималне старосне пензије је радило краће од 25 година. То значи да су минималне пензије практично редистрибутивни

инструмент ка онима са кратким пензијским стажом, а не ка онима који су имали ниске зараде.

- Износи породичне пензије могу бити врло ниски пошто се она не подиже на ниво минималне пензије. У децембру 2013. године око деведесет хиљада корисника је примало пензију која је нижа од 13 хиљада динара.
- Минимална пензија у осигурању пољопривредника у 2013. години износила је 10.300 динара и примало ју је око 80% пољопривредних пензионера. Разлог овакве дистрибуције корисника је врло ниска минимална основица на коју се уплаћују доприноси, по којој би тек са четрдесет година пензијског стажа пољопривредни осигураник стекао право на старосну пензију која би била једнака минималној.

Сиромаштво пензионера је ниже од сиромаштва опште популације.

- Посматрано по апсолутном концепту, сиромаштво пензионера годинама је ниже од сиромаштва укупне популације. Ова „предност“ пензионера је посебно евидентна у 2010. години, када се као последица економске кризе сиромаштво укупне популације значајно повећало, док пензионери, и поред замрзавања пензија, кризу нису осетили у толикој мери (редовност исплате пензија и велико ванредно повећања крајем 2008. године).
- И најновији подаци на основу Анкете о приходима и условима живота за 2012. годину показују да је ризик од сиромаштва пензионера значајно нижи од просека – 14,5% у поређењу са 24,6%. Стопа ризика сиромаштва је у пола нижа него што би била када не би постојале пензије и други социјални трансфери, што потврђује важност пензија у превенцији сиромаштва.
- И стопа изразите материјалне депривације је нижа међу пензионерима (25,1% у односу на 26,7% за популацију 18+ у 2013. години).
- Овакви налази не чуде с обзиром на то да је најнижа старосна и инвалидска пензија из осигурања запослених и самосталних делатности увек била виша од апсолутне линије сиромаштва, као и од релативне.
- Пољопривредна пензија је углавном нижа од апсолутне линије сиромаштва, али пољопривредно становништво обично остварује приходе у натури.
- Најнижи износ породичне пензије је константно нижи од апсолутне линије сиромаштва, при чему су могућности за преливање прихода унутар домаћинства код породичних пензионера много мање.
- У складу са овим подацима су и ранија истраживања на основу Анкете о животном стандарду, која су показала да је сиромаштво израженије код пољопривредних и породичних пензионера.

Проблеми са финансирањем пензија

- Расходи за финансирање пензија су од 2008. године врло високи, што је последица ванредног индексирања из јануара и октобра исте године. У 2013. години расходи за све типове пензија из сва три осигурања (укључујући и професионална војна лица) износе 13,2% БДП-а, што је на нивоу просека ЕУ 25%.

- Иако су у 2010. години пензије биле „замрзнуте“, а потом индексиране мање него што је био раст цена, расходи за пензије се спорије смањују. Основни разлог је повећање броја пензионера из осигурања запослених од 2009. године за близу 70 хиљада.
- Број осигураника се из године у годину смањује, тако да је однос између броја осигураника и броја пензионера у осигурању запослених у 2013. години пао на око 1,1.
- Приходи су, заправо, један од кључних проблема пензијског система, пре свега због високе незапослености и сиве економије, али и уплаћивања доприноса само на минималну основицу.
- Дотације за исплату нето пензија су у 2013. години износиле близу 4% БДП-а, од чега се за покривање разлике до најниже пензије дотира око 0,4% БДП-а.

МЕРЕ И ПРОГРАМИ

- Од новембра 2008. године Град Београд исплаћује тзв. *једнократну новчану помоћ најугроженијим пензионерима* кроз четири годишње рате од по четири хиљаде динара, дакле 16.000 динара по пензионеру годишње. У 2008. години помоћ су добијали пензионери са пензијом нижом од 13.000 динара да би се тај цензус временом повећавао. У септембру 2012. године овај модел пренет је и на републички ниво за све пензионере чије пензије у августу исте године нису прешле 15.000 динара – њих око 460.000. Овај програм има два основна проблема: цензус за исплату помоћи који потпуно искључује пензионере са приходима непосредно изнад цензуса и однос трошкова и ефективности модела.
- Пројекат *Достизање адекватног, сигурног и одрживог система ПИО у Србији кроз међусобно учење*, који је финансиран у оквиру програма ЕУ – ПРОГРЕС са циљем да допринесе реформи пензијског система у Републици Србији.

ПРАВЦИ ДЕЛОВАЊА

Унапређење адекватности пензија

- Да би се зауставио пад стопе замене потребно је општи бод индексирати реалним растом зарада, што би обезбедило адекватност пензија у тренутку пензионисања. С друге стране, индексирање пензија реалним растом зарада била би апсолутно неприхватљива са аспекта трошкова и финансијске одрживости система, а раздвајање индексирања општег бода и пензија доводи до великих разлика између пензионера. Ово је проблем који треба

добро анализирати и наћи адекватно и избалансирано решење.

- Потребно је размотрити увођење адекватнијег инструмента обезбеђења минималног дохотка у старости него што су то минималне пензије и једнократна новчана помоћ, а који би обухватио и старије без пензијских прихода. Са становишта трошковне ефективности најприхватљивија опција била би посебан „модул“ за старије у оквиру новчане социјалне помоћи, који би подразумевао или вишу основицу за старачка домаћинства од постојеће и/или већи коефицијент за свако старије лице у породици (0,7 уместо садашњих 0,5).

Побољшање финансијске одрживости система.

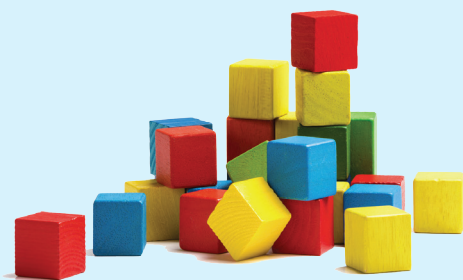
- Потребно је побољшати наплату прихода и појачати контролу пријављених и исплаћених зарада. Такође је потребно уложити велики напор и побољшати наплату доприноса од пољопривредних осигураника.

Неопходна је даља рационализација система.

- Умањења за пензионисање пре старосне границе (тзв „пенали“) би требало да важе и за кориснике тзв. *бенефициране пензије*, сем за поједине професије за које се зна да имају очекивано ниже трајање живота.
- Када је у питању подизање старосне границе требало би промислити о везивању старосне границе за очекивано трајање живота, а тиме и о уношењу аутоматизма у подизање старосне границе.
- Истражити простор за реформу породичних и инвалидских пензија.

ЗДРАВЛЪЕ

НА НАЦИОНАЛНОМ НИВОУ

СТАЊЕ

Доступност здравствене заштите и неједнакост исхода – за сиромашне и угрожене групе доступност заштите је мања.

- Обухват становништва здравственим осигурањем је висок (95,8%), али и даље непотпун. Поред приближно 300 хиљада неосигураних лица, у пракси постоји проблем и међу запосленима у предузећима која су у реструктурирању и стечају.
- Готово 20% становника право на здравствено осигурање остварују као припадници угрожених група за које се финансирање здравствене заштите обезбеђује из буџета. У овој структури највећи је удео незапослених лица.
- Скоро сваки пети становник старији од 15 година није добио здравствене услуге, најчешће из финансијских разлога (24,8%), услед дугог чекања на интервенцију (16,6%) или због удаљености и проблема са превозом (5,7%).
- Обезбеђеност становника лекарима (307 лекара на 100.000 становника 2012. године) је незнатно испод европског просека. У удаљеним, руралним подручјима, се затварају здравствене станице и амбуланте, а ниска обезбеђеност смањује доступност.
- Услуге приватне праксе, која није интегрисана у систем здравственог осигурања, користи 15,1% становника, чешће становници Београда, урбаних насеља, особе женског пола и највишег образовног профила.
- Стопа смртности одојчади се благо смањила и износи 6,2%, али је још увек висока за европске прилике (ЕУ 4,2%). У ромским насељима ова стопа је два пута већа него у општој популацији.
- Сваки пети пунолетни грађанин процењује да је његово здравствено стање лоше (17,2%) или веома лоше (4,2%).

Квалитет здравствене заштите: ефективност и постављање пацијента у центар система – и квалитет је нижи за угрожене групе.

- Обухват вакцинацијом деце у првој и другој години живота у 2012. години је на најнижем нивоу у последњих двадесет година и последица је прекида у континуитету спровођења имунизације због недостатка вакцина. Обухват деце која живе у ромским насељима је упола нижи.
- Задовољство корисника је најниже на нивоу примарне здравствене заштите (оцена 3,9), а најчешћи узрок незадовољства је време чекања на заказани преглед.
- Стопа перинаталне смртности у 2011. години износи 8,8% (број мртворођених и умрлих новорођених беба на 1.000 порођаја). Ова стопа се значајно разликује на нивоу региона и округа и значајно је виша него у земљама ЕУ.
- Висока матернална смртност (14,9 жена умире током трудноће, на порођају или непосредно након њега на 100.000 живорођене деце) указује на угрожено здравље жена у репродуктивном периоду.

- Обухват циљне популације скрининг програмима је незадовољавајући (између 3,3 и 8,8%).

Одрживост и ефикасност су незадовољавајући, финансирање је угрожено, а фактори ризика указују на високо оптерећење здравственим расходима у будућности.

- Удео расхода за здравствену заштиту од 10,4% БДП-а изнад је удела у земљама ЕУ; у апсолутном износу расходи су ниски - изражено у стандардима куповне моћи свега 620 ППС, на основу конвертора за АИС (*actual individual consumption*) за 2012. годину. Највећи део расхода чине јавни расходи (62%).
- Средства која се издвајају из буџета за здравствено неосигурана лица су 20 пута мања него што је прописано Законом о доприносима, што угрожава квалитет здравствене заштите за све грађане.
- Дуговања према Републичком фонду за здравствено осигурање достигла су скоро половину средстава које Фонд убира на годишњем нивоу. Једна трећина ових средстава је ненаплатива, јер су предузећа ликвидирана, половину дугују предузећа у реструктурирању, а један део јавна предузећа, чиме је одрживост система озбиљно угрожена.
- Расходи за болничка лечења чине више од 50% расхода, а удео превенције и услуга јавног здравља је низак и са тенденцијом смањења.
- Просечна дужина болничког лечења смањена је на 8,15 дана у 2012. години, са великим варијацијама по болницама и појединим одељењима, што се јавља као последица неефикасног рада.
- Просечна дневна заузетост постеља је смањена на 69,7%. Структура постеља је неодговарајућа - поједина одељења су полупразна (педијатрија, дерматологија), а недостају геријатријске постеље и постеље за палијативну негу и лечење.
- Капацитети у примарној здравственој заштити се не користе максимално, а удео превентивних прегледа износи свега 4%.
- Факторе ризика илуструју учесталост пушења (35,8% одраслих и 19,2% младих узраста 15–19 година) и употребе алкохола (54% становника конзумира алкохол повремено или свакодневно). Гојазност као важан фактор ризика је забележена код 22,1% становника старијих од 15 година, а свако шесто дете млађе од пет година има прекомерну тежину.
- На неефикасност указује и велико оптерећење болестима које је могуће спречити и које доводе до превремене смрти (кардиоваскуларне, малигне болести, несреће и повреде).

МЕРЕ И ПРОГРАМИ

- Најактуелнији национални програми усмерени су на смањивање водећих узрока умирања, и то су програми раног откривања карцинома грлића

материце, дојке и колоректалног карцинома, као и Национални програм превенције, лечења и контроле кардиоваскуларних болести до 2020. године.

Министарство здравља, у сарадњи са мрежом института и завода за јавно здравље, у децембру 2012. године је започело спровођење организованих скрининг програма у јединицама локалне самоуправе.

- Глобални фонд за борбу против сиде, туберкулозе и маларије у претходне две године одобрио је Републици Србији пројекте за борбу против ХИВ-а и за контролу туберкулозе.
- У оквиру Програма унапређења здравља и здравствене заштите Рома постигнути су значајни резултати увођењем ромских здравствених медијаторки. До сада је запослено 75 здравствених медијаторки у 59 јединица локалних самоуправа.

Новоусвојени закони и уредбе у периоду од 2010. до 2013. године боље регулишу права корисника и пацијената на здравствену заштиту и шире обухват лица правима из здравственог осигурања на посебне категорије неосигураних лица (деца до 18 година, труднице, породиље и самохрани родитељи деце до седам година).

- Грантови додељени у оквиру друге компоненте пројекта „ДИПС – Пружање унапређених услуга на локалном нивоу” локалним самоуправама за повећање доступности здравствене заштите осетљивим друштвеним групама 2011–2014. године показали су добре ефекте, посебно за старије становнике у удаљеним руралним подручјима, особе са инвалидитетом, незапослене и неосигуране становнике.

ПРАВЦИ ДЕЛОВАЊА

На системском нивоу је неопходно:

- Доследније спровођење националних стратегија и програма, као и усвојених закона, са редовним праћењем и извештавањем о њиховим ефектима.
- Припрема нове стратегије и програма који су махом орочени до 2015. године и њихово усклађивање са циљевима и приоритетима Трећег ЕУ програма у области здравља (2014 – 2020) и стратегијом *Заједно за здравље*.

Ради повећања доступности, смањења неједнакости и унапређења здравља појединих рањивих група треба обезбедити:

- Бољу информисаност рањивих група о њиховим правима на здравље. Ово је посебно важно за унапређење положаја *Рома* и побољшање њиховог здравља.
- Бољу организацију кућне неге и помоћи за *старије* и поливалентне патронаже у домовима здравља на разуђеним територијама, као и формирање мобилних тимова.
- Бољу организацију, опремљеност и функционисање служби за здравствену заштиту *мајки и деце*. Неопходно је ојачати и програме планирања породице.
- Потребно је постићи договор о *показатељима неједнакости* у здрављу на националном и локалном нивоу, које би потом требало редовно пратити и о њима извештавати.

Препоруке за повећање ефикасности и одрживости

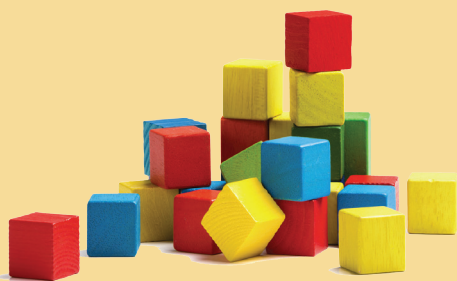
- Брже увођење и унапређење нових метода *плаћања*:
 - Капитациона формула за финансирање примарне здравствене заштите би морала да обухвати више елемената продуктивности и квалитета рада;
 - Плаћање болница путем дијагностички сродних група требало би брже применити у пракси, уз развој нових метода уговарања са Републичким фондом за здравствено осигурање.
- Развој и јачање *превентивних програма* и активности усмерених на спречавање ризичног понашање младих и одраслих (пушење, употреба алкохола и дрога, неправилна исхрана и физичка неактивност).
- Средства за здравствену заштиту треба *реалоцирати* и са куративних их преусмерити на јавно-здравствене програме и програме превенције обољења који представљају највећи терет за друштво (кардиоваскуларне и малигне болести).

Препоруке за повећање квалитета

- Повећање *буџетских издвајања* за неосигурана лица у складу са Законом.
- Увођење културе сталног *унапређења квалитета* и *безбедности пацијената*.
- *Боље планирање кадрова* у здравственом систему, усклађено са реалним потребама, али и са материјалним могућностима друштва.
- Увођење садржаја у *континуирану едукацију* који, поред знања, омогућавају и стицање модерних вештина за рад у пракси и примену нових технологија.

ЗДРАВЛЪЕ

НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ

У области јавног здравља и здравствене заштите улога локалне самоуправе је да обезбеди услове да се прати, очува и унапреди здравствено стање становника. Улога локалне самоуправе је и да утиче да се унапређује доступност и квалитет пружене здравствене заштите кроз опремање и одржавање установа чији је оснивач, домова здравља, клиничких центара, завода за заштиту здравља и апотека. Важно је да се чувају и унапређују сви ресурси локалне заједнице важни за здравље грађана уз подршку међусекторској сарадњи и интегралним услугама. Локалне самоуправе су задужене и да планирају и спроводе програме за очување заштите здравља од загађене животне средине, испитивање намирница, воде за пиће, итд.

Шта то подразумева?

- Подразумева подршку унапређењу јавног здравља становника и њихове информисаности о правима у здравственој заштити кроз сталне едукације запослених у локалним самоуправама о надлежностима општина и градова у здравственој заштити.

Подршка развоју јавног здравља кроз пројекат *Јачање основних функција јавног здравља*, које је спровело канадско удружење јавног здравља, укључивало је и едукацију запослених у локалним самоуправама.

Пројекат *Децентрализација друштвених делатности*, који се спроводио од 2011. до 2014. године у 18 ЛС, имао је у фокусу јавно здравље и његово унапређење. Кроз овај пројекат пилотирани су и неки од механизма за праћење квалитета здравствене заштите на локалном нивоу. У оквиру пројекта је спроведено и испитивање задовољства корисника у домовима здравља у осам локалних самоуправа.

- Континуирано унапређење услова за повећање доступности примарне здравствене заштите осетљивим групама становништва.

Кроз пројекат *Пружање унапређених услуга на локалном нивоу* (ДИЛС) Светске банке, 41 ЛС је, између осталог, добила грантове за унапређење доступности здравствене заштите и унапређење заштите осетљивих група, старијих лица, посебно у удаљеним и изолованим подручјима, Рома, особа са инвалидитетом, незапослених и неосигураних лица.

- Подршку и учешће у програмима који се организују са националног нивоа.

Већ четврту годину се спроводи програм *Скрининг Србија*, који организује Канцеларија за скрининг рака Института за јавно здравље Републике Србије. Програм превенције и раног откривања рака дојке се тренутно спроводи у 50 ЛС кроз рад стационарних и мобилних мамографа. У овим локалним самоуправама свака трећа жена старости од 50 до 69 година живота је позвана на мамографски преглед. Откривено је 290 карцинома у раној фази код жена које нису имале никаквих симптома и које се највероватније у овом периоду не би обратиле лекару. Жене су после додатне дијагностике добиле адекватну терапију, даље праћење и лечење.

- Подршку пројектима којима се координира јачање капацитета локалних институција и обезбеђење основних права ромске популације, па и здравственог статуса, укључујући и обезбеђење основних здравствених права – олакшано добијање здравствених легитимација.

Настављено је финансирање пројекта обезбеђења здравствених медијаторки, који је показао добре ефекте у претходном периоду. У 59 ЛС функционише укупно 75 медијаторки, које пружају подршку ромским породицама у сарадњи са ромским организацијама.

- Одржавање и опремање здравствених установа је у мандату локалних самоуправа, као и набавка медицинске опреме.

У периоду од 2010. године до данас урађена је реконструкција 20 болница у оквиру пројекта *Реформа предболничке ургентне медицинске службе*, који је финансирала Европска инвестициона банка.

- Унапређење међусекторске сарадње и подршка успостављању услуга интегралне заштите, на пример услуга здравствене заштите у домену јавног здравља, социјалне заштите и цивилног друштва.
- Подршку планирању и координацији међусекторских услуга, посебно у делу дуготрајне неге, али и развој услуга за специфичне групе, као на пример особа са менталним поремећајима.

Подршка деинституционализацији и социјалној инклузији особа са менталним инвалидитетом и проблемима менталног здравља је програм који се од 2014. године спроводи као пилот пројекат намењен развоју специјализованих, интегрисаних услуга за особе са менталним поремећајима ради њиховог измештања из институције. Програм се финансира из ИПА средстава.

- Учешће у програмима са цивилним друштвом, учешће у кампањама и другим видовима јавног заговарања, уколико је то у интересу унапређења здравствене заштите грађана.

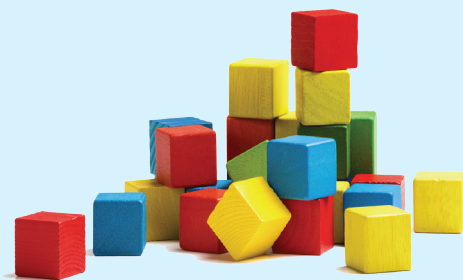
Национална кампања *Битка за бебе* Фонда Б92 прикупља средства за опремање и реконструкцију породилишта. До сада је опремљено више од 60 установа са инкубаторима и комплетно опремљено 20 породилишта.

- Подршку спровођењу програма за очување и заштиту здравља од загађене животне средине, испитивање намирница, воде, итд.

Многе локалне самоуправе су иницирале потписивање Меморандума о заштити животне средине, у складу са *Националним програмом заштите животне средине*. Меморандуме су потписали са установама из области здравства, образовања, културе и других, којима се утврђују појединачне обавезе за подстицање, усмеравање и обезбеђивање јачања свести о значају заштите животне средине.

СТАНОВАЊЕ

НА НАЦИОНАЛНОМ НИВОУ

СТАЊЕ

Према резултатима Пописа 2011. године:

- Од 2,4 милиона настањених станова 98,3% налази у власништву приватних лица. У земљама новим чланицама ЕУ овај удео је знатно нижи (између 60–80%);
- У настањеном стану у просеку живи 2,9 лица. Просечна површина настањеног стана је 74,2 м² (у градским насељима 70,3 м²);
- Без инсталација је око 3.000 настањених станова (две трећине од тог броја је у Јужној и Источној Србији и Војводини);
- Око 14.000 стамбених јединица настањено је из нужде (вагон, шлеп, шатор, приколица) или су колективне стамбене јединице (домови за смештај, колективни центри) и насељене пословне просторије (продавнице, канцеларије, хотелске собе);
- Од 18.287 примарних и секундарних бескућника (лица која живе у просторијама које су настањена из нужде) највише је регистровано у Београду (40%). Поред Срба (56%), међу бескућницима је веома висок удео Рома (31%). У старосној структури доминирају лица старија од 65 година, међу којима је готово дупло више жена.

У новембру 2013. године регистровано је 14 колективних центара са 1.328 лица и то 312 избеглица и 1.016 интерно расељених лица (ИРП). Комесаријат за избеглице и миграције проценио је да је 2012. године постојало 50 непризнатих колективних центара и неформалних (подстандардних) насеља са око 1.200 лица.

Према подацима Анкете о приходима и условима живота (SILC) 2013. године:

- 71,8% домаћинства живи у породичној кући, а 28,2% у стану;
- 81,1% домаћинства живи у властитом стану (3,1% под хипотеком или кредитом), а 19,0% домаћинства изнајмљује стан, и то 4,0% по тржишним условима, док 15,0% плаћа субвенционисану цену закупа или га уопште не плаћа;
- Домаћинства са приходима изнад линије ризика сиромаштва су чешће власници стана (83,0%), изразито доминирају у структури оних који отплаћују кредит или имају стан под хипотеком, док домаћинства са приходима испод линије сиромаштва чешће изнајмљују стан (24,8%) и то углавном са повлашћеном ценом;
- 16,4% домаћинства је изложено вишеструкој депривацији – живи у стану који је пренасељен и има још неки недостатак (влажан, мрачан, нема купатило или тоалет и сл.). Удео достиже готово 28% међу домаћинствима са најнижим приходима;
- 4,3% домаћинства живи у стану без тоалета или купатила (11,9% са приходима испод линије ризика сиромаштва). У ЕУ је овај удео 5,1%;
- 67,0% домаћинства за трошкове становања даје више од 40%

расположивих прихода (81,2% са приходима испод релативне линије сиромаштва). Оптерећење трошковима становања је два пута веће него у земљама ЕУ;

- Дуговање за комуналне трошкове има 36,9% домаћинстава (54,0% са приходима испод релативне линије сиромаштва).

Стамбена ситуација ромске популације и даље је веома тешка, а усвојене мере у овој области веома слабо се примењују. Ретке су локалне самоуправе које раде на побољшању услова становања у ромским насељима, а мали број располаже подацима и/или акционим плановима за побољшање стања. Нерегулисан правни и плански (урбанистички) статус и лоша комунална опремљеност, као и неадекватни услови становања, карактеристика су значајног броја ромских насеља.

МЕРЕ И ПРОГРАМИ

- Влада је 2011. године формирала *Републичку агенцију за становање*, која реализује програме изградње социјалних станова. Ова агенција заједно са локалним самоуправама ради на јачању локалних институција за оснивање непрофитних стамбених организација, као и на њиховом лиценцирању.

Усвојена је *Национална стратегија социјалног становања 2012. године*. Усвојен је и Акциони план за спровођење стратегије социјалног становања и процењена су финансијска средства и наведени извори финансирања. У склопу ове иницијативе израђена је и Уредба о стандардима и нормативима за планирање, пројектовање и грађење, као и условима за коришћење и одржавање станова за социјално становање.

- Настављен је програм изградње непрофитних станова у великим градовима.
- Настављени су и програми стамбеног збрињавања избеглица и интерно расељених лица, по моделу становања у заштићеним условима. Регионални програм стамбеног збрињавања је инициран 2011. године са циљем да се обезбеде трајна стамбена решења за најугроженије избеглице. Средства за овај програм је обезбедила Европска комисија.

У периоду од 2010. до 2013. године затворено је 29 колективних центара и решено је стамбено питање око 2.300 избеглих и расељених лица.

- Уведен је систем умањења дела месечних трошкова за електричну енергију, природни гас и топлотну енергију за материјално угрожена домаћинства. Од 2013. године се примењује, уредбом уређен, статус енергетски заштићеног купца. У 2014. години око 90.000 корисника је стекло овај статус.
- Ревидиран је Акциони план за спровођење стратегије за унапређивање положаја Рома са обавезујућим мерама и акцијама које су усмерене на побољшање услова становања Рома.
- Започети су мапирање и израда географског информационог систем (ГИС) ромских насеља у 2013. години. Пројекат се спроводи у сарадњи са локалним самоуправама и организацијама цивилног друштва, а финансира се из ИПА средстава.
- Настављен је рад Националне корпорације за осигурање стамбених кредита са циљем да се обезбеди доступност дугорочних стамбених кредита које банке одобравају грађанима. Услови за осигурање кредита су доста стриктни и доступни су домаћинствима са средњим и вишим приходима, уз обавезу да корисник има закључен уговор са послодавцем на одређено време.

ПРАВЦИ ДЕЛОВАЊА

У наредном периоду од посебног значаја су:

- Редовно прикупљање и ажурирање података релевантних за праћење социјалне искључености у области становања и социјалног становања. Праћење и ажурирање података о потребама за коришћењем социјалних станова је посебно важно за локалне самоуправе, у складу са моделима који су представљени у Националној стратегији за социјално становање;
- Координација примене мера предвиђених свим стратешким документима за побољшање стамбених услова осетљивих група, као и подршка програмима за подизање свести локалних самоуправа о њиховој обавези да се баве питањима социјалног становања;
- Унапређење система управљања становима за социјално становање и становање у заштићеним условима, унапређење програма са корисницима ових станова, побољшање рада органа надлежних за управљање овим некретностима;
- Спровођење евалуације реализованих програма социјалног становања, посебно потпрограма давања социјалних станова у закуп, да би се утврдили ефекти везано за финансијску приступачност ових станова садашњим корисницима и формулисале препоруке за унапређење овог модела у будућности;
- Регулисање и увођење система стамбеног додатка за домаћинства са ниским приходима, како је предвиђено Националном стратегијом за социјално становање. Ово се односи само на домаћинства која не могу

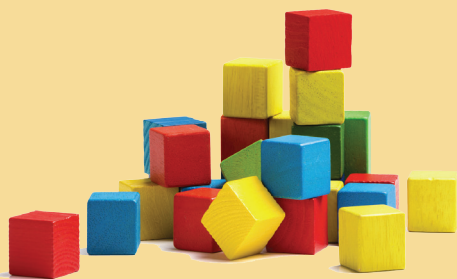
у потпуности да подмире трошкове становања у становима за социјално становање;

- Дефинисање нових програма и критеријума за конкурисање, на које би локалне самоуправе могле да се јаве за средства за социјалну градњу. Добрим планирањем оваквих програма би могло да се обезбеди и суфинансирање из ЕУ фондова, чиме би се омогућило веће учешће домаћинстава са ниским приходима, посебно стамбено и материјално угрожених ромских породица;
- Развој алтернативних стамбених модела у координацији са локалним самоуправама у циљу унапређења услова становања домаћинстава са ниским приходима. Посебно треба подстаћи локалне самоуправе да раде на унапређењу становања ромске популације настањене у подстандардним насељима кроз инфраструктурно опремање насеља, детаљну регулацију и, на крају, легализацију;
- Осмишљавање адекватног смештаја и становања за повратнике по основу *Споразума о реадмисији*, праћење евиденције и пружање подршке локалним саветима за миграције. Треба пружити подршку и укључивању припадника ромске националности у локалне савете за миграције и обезбедити координацију овог тела са другим секторима у локалној заједници у циљу осмишљавања додатних услуга неопходних овој популацији;
- Вођење евиденције о односу броја чланова домаћинства и структуре домаћинстава у односу на површину стана који се даје на коришћење, у складу са прописима о социјалном становању;
- Осмишљавање модела прикупљања и праћења података везано за проблем бескућништва у циљу бољег планирања смештаја за ову популацију и подстицање локалних заједница да се у већој мери посвете решавању овог проблема и развоју услуга намењених бескућницима.

СТАНОВАЊЕ

НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ

Најважнија улога локалних самоуправа у области становања је да обезбеди услове за дефинисање стратешких, институционалних и финансијских механизма за развој становања и социјалног становања. Свака локална самоуправа би требало да донесе стамбену стратегију, укључујући и поглавље социјалног становања, уз одговарајући акциони план имплементације стратегије. Локалне самоуправе треба да успоставе локалне стамбене агенције и друге непрофитне организације, да дефинишу моделе за суфинансирање стамбених програма, као и критеријуме на основу којих се врши селекција за остваривање станарских права. Такође, локалне самоуправе треба да успоставе систем редовног прикупљања и ажурирања података релевантних за праћење социјалне искључености у овој области.

Шта то подразумева?

- Подршку координацији локалних служби, органа, агенција, организација и институција на републичком нивоу ради примене мера које су предвиђене националним стратешким документима социјалног становања. То подразумева и дефинисање локалних стратегија у овој области и оснивање локалних агенција и непрофитних организација које се баве питањима социјалног становања.

Анкета из 2013. године је показала да само 37 локалних самоуправа има развијену праксу социјалног становања и то преваходно кроз донаторске пројекте који су иницирани са националног нивоа. Углавном су пројекти били усмерени на избегла и расељена лица и ратне војне инвалиде. Средства издвојена за ове намене из локалних буџета су минимална, око 1% у 2012. години.

- Конкурисање и учешће у програмима којима се обезбеђује становање најугроженијим групама становништва.

Током 2012. и 2013. године Републичка агенција за становање је покренула програме у укупно 19 ЛС за изградњу око 1.500 непрофитних станова. Програми се финансирају делом из републичког, делом из локалних буџета, уз финансијску подршку Развојне банке Савета Европе.

Обезбеђивање станова за домаћинства са средњим и вишим примањима кроз изградњу непрофитних станова настављено је у великим градовима. После Београда, где је у периоду од 2008. до 2013. године подигнуто око 2.000 оваквих станова, слично праксу успостављају Ниш и Крагујевац.

- Наставак реализације програма стамбеног збрињавања избеглица и расељених лица.

У периоду 2010-2012. године у 42 ЛС је изграђено око 900 станова за ову популацију по моделу такозваног *заштићеног становања*. Кроз програм регионалног збрињавања, који финансира Европска комисија, планирано је да око 17.000 избегличких домаћинстава реши стамбено питање до 2017. године.

- Даљу реализацију програма унапређења становања ромске популације кроз обезбеђење алтернативних модела становања, као и регулација и подизање стандарда подстандардних ромских насеља кроз расељавање нехигијенских насеља.

У 20 ЛС се спроводи програм развоја адекватних стамбених модела уз израду комплетне урбанистичке и техничке документације за унапређење инфраструктуре и услова становања у ромским насељима. Пројекат се финансира из ИПА средстава, а спроводи га ОЕБС у сарадњи са Канцеларијом за људска и мањинска права.

У Београду је у периоду од 2009. до 2012. године, уз помоћ ИПА средстава, обезбеђен трајни смештај за око 200 ромских породица расељавањем из неформалних насеља у новоформирана контејнерска насеља.

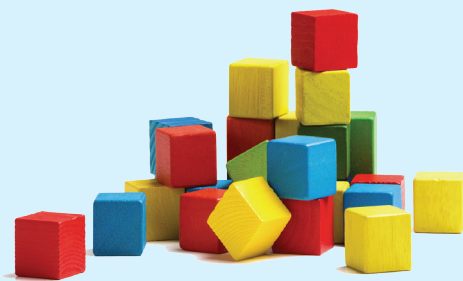
У Војводини се реализује програм такозване обнове ромских насеља самоградњом. Програм спроводи Ромски ресурсни центар кроз активности поправки и доградњи кућа у ромским насељима, у којима сами корисници учествују.

- Праћење и ажурирање података о потребама грађана за становањем, социјалним становањем и привременим или ургентним смештајем.
- Развој услуга социјалне заштите или интегралних услуга заштите у заједници за подршку осетљивим групама у решавању стамбених питања или обезбеђење привременог смештаја бескућницима, жртвама поплава, итд.

Услуга прихватилишта за одрасле се спроводи у само 12 локалних самоуправа у Србији и карактеристична је за веће градове, у којима и постоји највећа потреба за овом услугом. Неопходна је подршка развоју ове и сличних услуга услед пораста броја и примарних и секундарних корисника.

ЉУДСКА ПРАВА И ДРУШТВЕНА ПАРТИЦИПАЦИЈА

НА НАЦИОНАЛНОМ НИВОУ

СТАЊЕ

Ради бољег сагледавања ситуације у области заштите људских права и права мањина, 2012. године Влада Републике Србије је формирала Канцеларију за људска и мањинска права. Ова стручна служба је један од главних механизма Владе за праћење и заштиту људских и мањинских права, али и праћење и усаглашавање домаћих прописа са међународним конвенцијама и уговорима у овој области. Канцеларија припрема државне извештаје о стању и поштовању људских права у Србији.

- **Угрожене и осетљиве групе становништва**, као што су особе са инвалидитетом (укључујући и децу са сметњама у развоју и инвалидитетом) и особе са менталним поремећајима, старије особе, Роми, сиромашни, избегла и расељена лица, особе другачије сексуалне оријентације, особе лишене слободе, националне мањине, особе са ХИВ-ом, итд. су посебно изложене дискриминацији и још увек имају тешкоћа у остваривању Уставом загарантованих људских права.
- **Ромска популација** у Србији, која броји око 147.000 припадника, и даље је изложена дискриминацији и суочава се са отежаним приступом образовању, социјалној и здравственој заштити, запошљавању и адекватном становању. Ромске породице које живе у неформалним и подстандардним насељима посебно се суочавају са тешким условима живота. Један део још увек припада групи *правно невидљивих лица*, која без личних докумената не могу да остваре ниједно од законом гарантованих права.
- **Особе са инвалидитетом и особе са менталним потешкоћама** још увек не могу да остваре пуну друштвену партиципацију без дискриминације, почев од немогућности и недовољног коришћења услуга у заједници до ниског степена приступачности јавних објекта и површина. Такође, услуге на нивоу локалне заједнице који би могле да омогуће подизање квалитета живота ове две групе још увек нису довољно или уопште развијене, као ни свест опште популације о проблемима и ограничењима са којима се припадници ових група суочавају.
- **Заштити од насиља, како породичног, тако и других видова**, и даље није посвећена довољна пажња. Прецизних података о насиљу нема, како о жртвама, тако ни о починиоцима, па ни о облицима подршке жртвама. Услуге и службе које би могле да делују у вези са овим проблемом су недовољно развијене. Деца се могу сматрати посебно угроженом групом када је у питању насиље.
- **Особе другачије сексуалне оријентације** и даље трпе дискриминацију, а људска права су им још увек угрожена. Припадници ове групе су изложени и насиљу, посебно од стране екстремних, конзервативних група, чије се понашање ни на који начин не санкционише.
- **Побољшан је донекле положај националних мањина** успостављањем националних савета, али и афирмативним изменама релевантних закона и правилника. Ипак, и даље постоје ограничења у употреби мањинских језика у званичним институцијама.

- Направљени су **напори да се поправи стање у затворима** кроз усвојену *Стратегију развоја система извршења кривичних санкција 2013 – 2020.* и наставак хуманизације казнене праксе.
- **Проблем трговине људима** и даље постоји. Уз доношење стратегије ће се посветити дужна пажња овом проблему, имајући на уму још увек неадекватно деловање и координацију свих служби којима је овај проблем у мандату.
- **Особе са ХИВ** вирусом се још увек суочавају са стигмом која прати ову болест, као и немогућношћу да у потпуности остваре право на здравствену заштиту и негу.
- Оснивањем и активностима владине **Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом** очекује се веће учешће ОЦД у доношењу одлука. Недовољна је **заштита бранитеља људских права**, који су из редова ОЦД, новинарских удружења и припадника мировних покрета.
- ЛС и даље недовољно учествују у доношењу одлука или у консултацијама за њихово доношење.
- Забележена је појава већег броја бескућника, као и азиланата; за проблеме обе групе подршка је још увек ограничена и недовољна. У 146 ЛС су основани савети за миграције уз припрему акционих планова. По Споразуму о реадмисији, повратак у Србију је остварило око 6.700 држављана.
- *Бесплатна правна помоћ* је и даље недовољно доступна и распрострањена – систем овакве подршке задовољава само малобројну популацију.
- Запошљавање је недоступно за особе старије од 50 година.

МЕРЕ И ПРОГРАМИ

Поред Канцеларије за људска и мањинска права, Влада је успоставила још неколико нових механизма који би требало да допринесу бољој заштити људских права и унапређењу друштвене партиципације:

- Основан је *Савет за праћење примене препорука механизма УН за људска права*;
- Заштитник грађана обавља и послове *Националног превентивног механизма за борбу против тортуре*;
- Основан је *Центар за заштиту жртава трговине људима*;
- Установљен је независан државни орган – *Повереник за заштиту равноправности*, у складу са Законом о забрани дискриминације;
- У Народној скупштини Републике Србије је 2012. године формиран Одбор за права детета;
- При Министарству просвете, науке и технолошког развоја основана је *Јединица за превенцију насиља* ради превенције насиља над децом у образовном систему и стварања безбеднијег окружења за учење и развој,

као и са циљем спровођења програма *Школа без насиља*, информисања и сарадње са медијима;

- Институт уставне жалбе добија на значају као делотворни правни лек;
- Установљаване Секторске организације цивилног друштва (СЕКО), механизма за унапређење положаја осетљивих група. Овај механизам је показао да је свакако потребно и формирање новог механизма Заједничког консултативног одбора – састављеног од представника Европског економског и социјалног комитета, представника социјалних партнера и ОЦД из Србије;
- Успостављена је Канцеларије за реадмисију на Аеродрому „Никола Тесла“ за саветовање и психолошку подршку повратницима по Споразуму о реадмисији.

Припремљене су или усвојене различите стратегије у овој области: *Национална стратегија спречавања и сузбијања насиља над женама у породици и партнерским односима уз протокол о поступању у ситуацијама насиља над женама, Стратегија развоја система извршења кривичних санкција 2013 – 2020, Стратегија превенције и сузбијања трговине људима и заштите жртава 2013 – 2018*, као и акциони план; *Стратегија развоја јавног информисања до 2016, Полазна студија за израду Нацрта стратегије за унапређење положаја Рома 2015–2020*.

Најзначајнији програми:

- Техничка подршка за инклузију Рома (ИПА 2012), Друга шанса-функционално образовање одраслих;
- Јачање дијалога и сарадње Владе Републике Србије и цивилног друштва ради стварања подстицајног окружења за развој ОЦД, Програм подршке цивилном друштву и подстицајно окружење за развој цивилног друштва су заједнички програми Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом и Канцеларије за људска и мањинска права у циљу подршке већој друштвеној партиципацији ОЦД;
- Пројекат *Европа за грађане и грађанке* је, између осталог, помогао да се унапреди пракса јавних слушања у Народној скупштини. Јавна слушања су постала уобичајена пракса и од 2012. године је одржано 36 јавних слушања на различите теме;
- Спровођење антидискриминационих политика - пројекат из ИПА средстава који спроводе Канцеларија за људска и мањинска права и служба Повереника за заштиту равноправности;
- Интегрисани одговор на насиље над женама - УН фонд за борбу против насиља над женама;
- Борба против дискриминације на основу сексуалне оријентације и родног идентитета је финансиран из средстава Савета Европе у циљу унапређења

положаја ЛГБТИ популације. *Стварање толеранције и разумевања према ЛГБТИ популацији у српском друштву* је такође један од важних пројеката у области права ЛГБТИ популације и њихове потпуне афирмације;

- Електронски приступ Заштитнику грађана се спроводио кроз пилот пројекат (2010 - 2012) и **показао се као веома користан и потребан – око 850 грађана се електронским путем обратило Заштитнику грађана питањима и притужбама.**

ПРАВЦИ ДЕЛОВАЊА

- **Успоставити показатеље (индикаторе) за праћење стања** и анализу ефеката спровођења мера у овој области. Неопходно је да индикатори буду усклађени са међународним конвенцијама и документима УН и ЕУ.

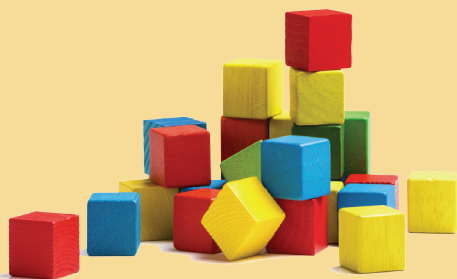
Ради прикупљања података који су упоредиви са земљама ЕУ, може се преузети методологија формулисања **индекса родне равноправности ЕУ** за праћење мера и политика у области равноправности полова.

- **Унапредити координацију и успоставити чврсте координативне механизме између свих релевантних ресора**, институција, тела, комисија, организација цивилног друштва, локалних самоуправа, медија, верских институција и осталих у циљу унапређења положаја осетљивих и маргинализованих група и заштите од дискриминације.
- **Ускладити постојеће прописе са међународном легислативом** генерално, али и са аспекта заштите права и већег друштвеног укључивања, посебно осетљивих група.
- **Унапредити процес консултација са локалним самоуправама и организацијама цивилног друштва.**
- **Унапредити капацитете службеника кроз едукацију** и подршку за примену закона и других прописа којима се гарантује заштита свих људских права, од судства преко полиције, запослених у државним органима и институцијама, до покрајинске и локалне самоуправе.
- **Регулисати област бесплатне правне помоћи** и осигурати приступ информацијама и правима невидљивим лицима и другима којима је то потребно (донети Закон о бесплатној правној помоћи).
- **Унапредити заштиту од сваког облика насиља** (у породици, на послу, у школи, у здравству, итд.), било каквог облика дискриминаторне праксе (према женама, припадницима ЛГБТИ, Ромима, избеглицама и расељеним лицима, сиромашним породицама и деци, особама са инвалидитетом, бескућницима, затвореницима, мигрантима, азилантима и другима), говора мржње, итд.

- **Обезбедити подршку успостављању интегралног приступа и деловања сектора здравља, образовања и социјалне заштите** кроз Заједничко тело и рад интерресорних комисија (ИРК) на локалном нивоу и усвајање новог правилника.
- **Наставити унапређивање модела за подршку заштити људских права** (рад бранилаца људских права, националних савета, савета за права детета, Секторске организације цивилног друштва, итд.).
- **Наставити реализацију националних програма** за инклузију Рома, особа са инвалидитетом и особа са менталним тешкоћама и посветити посебну пажњу имплементацији активности на локалном нивоу.
- **Обезбедити подршку за развој услуга ради социјалног укључивања** угрожених и маргинализованих група укључујући и бескућнике.
- **Успоставити институционални оквир за примену политика родне равноправности.**
- **Неопходно је донети Закон о правима детета,** као и спроводити мере, стручне програме, услуге и кампање за превенцију насиља, посебно међу децом ради превенције малолетничке делинквенције.

ЉУДСКА ПРАВА И ДРУШТВЕНА ПАРТИЦИПАЦИЈА

НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ

Неопходно је да локалне самоуправе преузму већу одговорност у пружању подршке, реализацији и праћењу програма и мера којима се обезбеђује Уставом загарантована заштита људских права и повећање друштвене партиципације осетљивих и маргинализованих група у заједници. Заједно са другим локалним институцијама и ресорима, а у сарадњи са цивилним друштвом и националним нивоом, локалне самоуправе треба активно да учествују на стварању услова и механизма за заштиту права својих грађана.

Шта то подразумева?

- Активно учешће и укључивање у све процесе и консултације у вези са прописима и програмима за унапређење заштите људских права и друштвене партиципације.

Пројекат ЕУ из ИПА средстава *Спровођење антидискриминационих политика* је једна од иницијатива које укључују све релевантне актере у процес заједничког учења и сарадње у сфери антидискриминације. Пројекат се спроводи у 11 локалних самоуправа и окупља представнике локалне самоуправе, полиције, правосуђа и организација цивилног друштва. Учесће представника ових ресора треба да осигура реално сагледавање и процену потреба за обукама које је неопходно спровести у циљу успешног спровођења антидискриминационих политика, унапређења толеранције и равноправности.

Локални безбедносни проблеми младих и демократска контрола сектора безбедности, пројекат који спроводи Центар за истраживање јавних политика, омогућиће стварање знања о демократској контроли сектора безбедности и успостављање директне комуникације између младих, локалних власти и народних посланика. На овај начин допринеће се јачању сарадње између државних органа и цивилног друштва у препознавању кључних проблема безбедности на локалном нивоу са којима се суочавају млади, као и промовисању учешћа младих у реформи сектора безбедности, посебно у демократској контроли овог сектора. Такође, очекује се и формулисање препорука за јачање партиципације младих и њиховог поверења у институције, посебно када је сектор безбедности у питању. Иницијатива се пилотира у Пожаревцу уз финансијску подршку ОЕБС-а.

- Ревизију акционих планова за избегла и расејена лица, укључујући и повратнике по основу Споразума о реадмисији.

Већина акционих планова за управљање миграцијама, које је подржавала Међународна организација за миграције (ИОМ), израђена је у периоду 2008 – 2010. године. Акциони планови су обухватили период од четири године. Обука за израду планова је спроведена у 146 ЛС, а планове је израдило нешто више од 130 ЛС.

- Подршку најугроженијим групама интерно расељених лица кроз развој решења за проблеме становања и унапређење услова живота кроз економске програме.

Пројекат *Подршка друштвеној и економској интеграцији интерно расељених и избеглих лица* су у Крагујевцу реализовали Група 484 и Развојни бизнис центар. Око 300 избеглица и расељених лица је било директно укључено у пројекат који је омогућио самозапошљавање, покретање економских активности и решавање стамбених проблема.

- Подршку инклузији Рома уз даље финансирање проверених механизма заштите ромских права и њихове друштвене партиципације, као нпр. успостављање функције координатора за ромска питања, уз подршку програмима који укључују ангажовање педагошких асистената или здравствених медијаторки.

Овде смо заједно је пројекат који се финансира из средстава ЕУ у циљу подршке инклузији Рома у 20 ЛС. Пројекат реализује удружење Праксис. Пројекат се бави обезбеђењем приступа основним правима, правној помоћи, укључујући и лична документа, затим приступа здрављу, образовању и социјалној заштити, подршци кроз рад мобилних тимова које сачињавају ромски координатор, педагошки асистент, здравствена медијаторка, представници центара за социјални рад и НСЗ, и јачањем капацитета ОЦД.

- Омогућавање сразмерне заступљености националних мањина у локалним скупштинама и телима и пружање подршке локалним саветима за међунационалне односе у национално-мешовитим срединама.
- Учешће у програмима који подржавају деинституционализацију особа са менталним инвалидитетом и проблемима менталног здравља.

Пројекат *Подршка деинституционализацији и социјалној инклузији особа са менталним инвалидитетом и проблемима менталног здравља* финансиран је од стране ЕУ из ИПА средстава и намењен је развоју услуга у заједници за ову популацију. Посебно је значајно успостављање услуга у заједници за особе са проблемима менталног здравља, јер то захтева интегрисан приступ решавању проблема, али и развој стандарда за ове услуге, контролних и регулаторних механизма и система редовног праћења.

- Пружање подршке програмима којима се унапређује заштита против било каквог вида насиља уз сарадњу са цивилном друштвом на сузбијању ове појаве и обезбеђивању услуга.
- Обезбеђење слободног приступа информацијама и пружање подршке за електронски приступ информацијама свим грађанима.

Од јуна 2011. године грађани из десет општина и градова имали су могућност да се обрате Заштитнику грађана путем видео линка. Два пута недељно уз помоћ библиотекара грађани могу да успоставе комуникацију са Стручном службом Заштитника грађана. Запослени у стручној служби су им на располагању за сва питања и притужбе. Овом подухвату је претходило техничко опремање локалних библиотека у десет ЛС, а потом и тренинг библиотекара за употребу опреме и реализацију ове иницијативе. Пројекат је подржала Краљевина Норвешка.

СКРАЋЕНИЦЕ

БДП	Бруто домаћи производ
ЕУ	Европска унија
ЕСРП	Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике (Employment and Social Reform Programme)
ИПА	Инструмент за претприступну помоћ
ИРК	Интерресорна комисија
ИРЛ	Интерно расељена лица
ЛГБТИ	Лезбејке, геј, бисексуалне, транссексуалне и интерсексуалне особе
ЛС	Локална самоуправа
НСЗ	Национална служба за запошљавање
НСП	Новчана социјална помоћ
ОЕБС	Организација за безбедност и сарадњу
ОСИ	Особе са инвалидитетом
ОЦД	Организације цивилног друштва
ПЕП	Претприступни економски програм
ПИО	Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање
ППС	Стандард једнаке куповне моћи
РЗС	Републички завод за статистику
УНИЦЕФ	Фонд за децу Уједињених нација/United Nations Children's Fund

Активно становништво

Становништво које је економски активно, било да је запослено или да је у потрази за запослењем на тржишту рада. Представља понуду радне снаге.

Апсолутно сиромаштво

Ниво прихода или потрошње породица и појединаца испод дефинисаног минимума животних потреба (храна, пиће, обућа, одећа, становање и сл.). Основне животне потребе чине тачно наведене количине и структура потрошње за њих.

Дискриминација

Неједнак третман појединаца или друштвених група због припадности било ком од социјално-демографских обележја (пол, раса, старост, политичка/сексуална оријентација, вера, етницитет, итд.).

Животни стандард

Степен задовољења одређених потреба или животних услова као што су: доходак, становање, одевање, исхрана, итд. Начин задовољења тих потреба представља животни стил.

Индикатор

Показатељ стања неке појаве. Састоји се од података и користи се за оцењивања, класификације, процењивања и предвиђања.

Материјална депривација

Стваран положај који је појединац успео да достигне – могућност обезбеђивања добара и услуга неопходних за квалитет живота.

Медијана прихода

Приход који се налази тачно на средини дистрибуције свих прихода у друштву, где једна половина друштва зарађује више, а друга половина мање од тог прихода.

Политичка искљученост

Искљученост из било ког вида политичког живота (одлучивања) и немогућност учешћа у истом.

Предрасуде

Неосновани и стереотипни ставови вредновања појединаца и друштвених група.

Релативно сиромаштво/финансијско сиромаштво

Минимум прихватљивог стандарда живота у једном друштву, изражава се као проценат медијане прихода или медијане потрошње.

Социјална искљученост

Стање појединаца или друштвених група који су спречени или се систематски спречавају да учествују у било ком виду друштвеног живота, на основу било које социјално-демографске карактеристике – сиромаштва, необразованости, етницитета, пола, вере, политичке/сексуалне оријентације, итд.

Социјално укључивање

Процес који омогућава свима да учествују у свим облицима друштвеног живота и пружа једнаке могућности за све.

Стопа неактивности

Пропорција неактивног становништва у односу на становништво радног узраста.

ЛИНКОВИ СА КОРИСНИМ ПОДАЦИМА И АНАЛИЗАМА

- Анкета о приходима и условима живота (SILC – Survey on Income and Living Conditions), <http://silk.stat.rs/indexen.aspx>
- Анкета о радној снази, IV квартал 2014. ПЗС. <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/public/PublicationView.aspx?pKey=41&pLevel=1&pubType=2&pubKey=2819>
- База података о локалним социјалним услугама Републичког завода за социјалну заштиту. http://www.zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=240&Itemid=240
- Дев Инфо. http://devinfo.stat.gov.rs/diSrbija/Home_DI.aspx
- ДИПС Пружање унапређених услуга на локалном нивоу. <http://dils.gov.rs>
- Извештај о дигиталној укључености у Републици Србији 2011-2014. <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2015/03/Izvestaj-o-digitalnoj-ukljucenosti.pdf>
- Индекс друштвеног развоја градова и општина. <http://www.socijalnoukljucivanje.gov.rs/indeks/>
- Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији (MICS - Multiple Indicator Cluster Survey). http://www.unicef.rs/files/MICS5_Srpski_web.pdf, <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=535>
- Мапирање услуга социјалне заштите у надлежности локалних самоуправа. <http://www.csp.org.rs/oblasti-rada/usluge-socijalne-zastite/publikacije/mapiranje-usluga-socijalne-zastite-u-nadleznosti-lokalnih-samouprava/>
- Мерење и појам сиромаштва, теоријски концепти, стање и препоруке. <http://www.csp.org.rs/wp-content/uploads/2014/08/POJAM-I-MERENJE-SIROMASTVA.pdf>
- Насиље у школама, Анализа стања од 2006. до 2013. http://www.unicef.rs/files/MICS5_Srpski_web.pdf
- Новчана давања за децу и породице са децом у Србији. <http://www.csp.org.rs/oblasti-rada/decija-i-porodicna-zastita/publikacije/novcana-davanja-za-decu-i-porodice-sa-decom-u-srbiji-analiza-i-preporuke/>
- Попис становништва 2011., ПЗС, <http://popis2011.stat.rs/?lang=cir>
- Попис пољопривреде 2012. ПЗС. <http://popispoljoprivrede.stat.rs/>
- Социјални профил општина у Србији, база Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. <http://www.minrzs.gov.rs/cir/dokumenti/briga-o-porodici/socijalni-profil-opstina>
- Републички завод за статистику (ПЗС). <http://webzrs.stat.gov.rs>
- Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање. <http://www.pio.rs>
- Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва. <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/>
- Социјална заштита у старости: дуготрајна нега и социјалне пензије. <http://www.csp.org.rs/oblasti-rada/dugotrajna-nega/publikacije/socijalna-zastita-u-starosti-dugotrajna-nega-i-socijalne-penzije/>

ТИМ ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ И СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА

Кабинет потпредседника Владе и министра државне
управе и локалне самоуправе

Влајковићева 10, 11000 Београд

Тел: +381 11 311 4605; 311 4798

Факс: +381 11 213 9754

е-mail: sipru@gov.rs

www.socijalnoukljucivanje.gov.rs

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**

